

БЕЗБЕДНОСТ ПРОТИВ ПРАВДЕ Израел и Палестина – различите перцепције блискоисточног сукоба од Друге интифаде и њихов утицај на мировни процес*

Моника Изидорчик**

У средишту пажње ове студије налазе се четири године израелско-палестинског сукоба које су уследиле након избијања Друге палестинске интифаде, септембра 2000. године. Њена главна сврха је да анализира различите интересе и гледишта обеју сукобљених страна и представника међународне заједнице.

Ово је превод изворног текста који је публикован новембра 2006, у *Occasional Paper Series No 4*, у Европском центру за студије безбедности Џорџ К. Маршал.

Кључне речи: *безбедност, Израел, Палестина, блискоисточни сукоб, Друга интифада, мировни процес.*

Увод

Израел и Палестинци посматрају своје окружење различите „призме“ и кључно питање које међународна заједница треба да постави није да ли је нека од страна у сукобу у праву или не, у погледу одређених питања, већ какву перцепцију имају супротстављене стране, да ли се њихови

* Текст “Security vs. Justice – Israel and Palestine: Diverging Perceptions of the Middle East Conflict since the Beginning of the Second Intifada and their Influence on the Peace Process”, са енглеског језика је превела Љилјана Брчић.

** Моника Изидорчик (Monika Izidorczyk) ради као службеник у политичком одсеку Организације за безбедност и сарадњу у Европи (OSCE) при мисији на Косову; ради за OSCE у Македонији (Бивша југословенска Република Македонија) и на Косову од 2005. године. Од 2000. до 2005. године била је виши експерт у Кабинету саветника за националну безбедност (Биро за националну безбедност) председника Републике Пољске, специјализирајући се за анализу нестабилних области, с тежиштем на Блиски исток, Кавказ и Балкан.

ставови могу променити и да ли перцепција једне стране може бити компатибилна с перцепцијом друге. Главна теза рада јесте – да су различите перцепције и неразумевање претпоставки у вези с циљевима уврежена убеђења страна у сукобу и да су њихова одбијања да направе уступак, били главни разлози због којих је мировни процес у застоју. Такође, понуђена су и могућа решења наведеног проблема.

У првом поглављу покушавају да се дефинишу главни интереси и очекивања једне и друге стране у конфликту, као и међународне заједнице (углавном САД, арапских држава и УН). У том делу рада анализира се политички оквир у којем треба да функционише било који мировни план или споразум о решењу спора. Због ограниченог простора и неопходности да рад буде концизан, интереси међународних учесника се разматрају збирно. Сједињене Државе, ЕУ и арапске државе играју веома важну улогу у обликовању мировног процеса, али рад се концентрише само на главне аспекте уплитања међународне заједнице током последње четири године. Такође, политичке разлике између Израела и Палестинске управе много су дубље и комплексније, него што је овде описано. У том поглављу, намера је да се презентују суштински циљеви и интереси главних учесника у мировном процесу.

У другом поглављу разматрају се перцепције и претпоставке на којима истрајавају обе стране у односу на властиту историју и конфликт. Оквир израелско-палестинског мировног процеса обележен је траумама из прошлости и неповерењем у садашњости. Разлике у схватањима истих историјских чињеница карактеришу данашњу политичку сферу Блиског истока. Оне, такође, утичу на израелско и палестинско тумачење потеза и намера друге стране и на тај начин ограничавају политичке опције, при томе чине мање флексибилним свој став о извесним аспектима мировног процеса. Структура поглавља је тако сачињена да обухвата опште идеје које се односе на мировни процес, перцепцију претњи и употребу силе и питања у вези с безбедношћу и правдом. Затим, даје се анализа схватања мира и победе, као и укупних кретања према општој перцепцији тих проблема, од стране међународне заједнице. Будући да се главна тема рада тиче обеју страна у конфликту, Израела и Палестине, стога су и њихова главна питања у средишту пажње, а не анализира се подробно перцепција међународне заједнице. У овом делу се не расправља став арапских држава о сукобу, пошто се претпоставља да колико год постојале разлике о одређеним питањима, њихови ставови су блиски ставовима Палестинаца.

Треће, и последње поглавље, састоји се од два дела. Сваки део је усмерен на разне фазе израелско-палестинског мировног процеса. Прво, разматрају се преговори у Теби, као завршног догађаја процеса из Осла и преговора у Кемп Дејвиду. Никад раније обе стране нису биле ближе споразуму, него тада. Због тога је занимљиво да се размотри зашто се раскорак изме-

ђу зараћених страна толико смањιο и како се смањιο да је компромис био на дохват руке. Затим, стиже се до Мапе пута ка миру, мировног плана под међународним патронатом који и данас представља једини легитимни међународно прихваћен мировни предлог. Она представља одређену визију разрешења конфликта, која узима у обзир интересе обеју страна. Остаје отворено питање да ли она, такође, узима у обзир различита гледишта и национална предања палестинског и израелског друштва и политичке елите. У разматрању Мапе пута, знатна пажња је посвећена израелском Плану дезангажовања. Тај план је прихватила израелска влада и израелски парламент као могуће решење у будућности и имаће велики утицај на динамику израелско-палестинског сукоба.

Рад се заснива на разноврсној литератури – од докумената, интервјуа, политичких реферата и анализа, чланака из новина и часописа до интернет-страница. Блискоисточни и израелско-палестински сукоб су теме о којима се много пише. Зато је главни критеријум био – поузданост извора. Анализа се већином заснива на документима, интервјуима и званичним извештајима разних међународних институција. Велику помоћ у раду пружили су ми званични ставови које је објавила Међународна кризна група, документи и интервјуи које је објављивао израелски лист *Ha'aretz*, као и часописи *Washington Quarterly* и *The Journal of Palestine Studies*.

Учесници и интереси

Циљ овог поглавља је да се идентификују интереси и позиције страна укључених у сукоб и разлике у политичкој и економској моћи, које значајно утичу на израелско-палестински мировни процес. Кључна питања јесу: Ко су главни учесници и саучесници у конфликту? У каквим су они односима? Који циљеви и интереси карактеришу њихов положај у конфликту и за време мировног преговора?

У првом делу рада, *Израел*, проучава се израелска позиција и унутрашња ограничења која намећу политичке поделе и постојање утицајних лобија. У следећем, *Палестинци*, усредсређује се на палестински приступ и промене у равнотежи снага, између разних палестинских табора, које је проузроковала Друга интифада. Будући да је међународна заједница дубоко умешана у тражење решења израелско-палестинског сукоба, у последњем, *Међународно уплитање* анализирају се интереси и циљеви главних међународних фактора с посебним акцентом на САД као медијатора и гаранта израелске безбедности и на ЕУ као главног финансијера палестинских власти.

Израел

Позиција

Израел је јеврејска држава коју је јеврејски народ основао за себе.¹ Та идеја обликује израелску унутрашњу и спољну политику, као и интересе и ставове Израела према израелско-палестинском сукобу. Иако израелска политичка, војна и економска надмоћ у региону Блиског истока остаје неоспорна, осигуравајући дугорочни опстанак, територијални интегритет и државни суверенитет главни су циљеви сваке политичке и војне администрације у Израелу.² Окружење у којем се Израел налази јесте, само по себи, особено. Укљештен између Средоземног мора и арапског становништва, Израел је морао, од свог постанка, да се суочи са истинским претњама својој независности и опстанку. Штавише, недостатак стратешке дубине територије и природних ресурса намеће значајан притисак на владајућу елиту. Израел не може себи да приушти да изгуби (ни један једини) рат; такође, он себи не може да приушти ни губитак у људском ресурсу или економском.³

У вези са израелско-палестинским сукобом то значи проналажење споразума, али под сопственим условима. Већина израелских вођа, од Јицака Рабина до Бењамина Нетањахуа, Шимона Переса и Ехуда Барака, слажу се да споразум о израелско-палестинском сукобу треба да осигура – за Израел – равнотежу моћи у региону, у којем ће јеврејска држава да има трајну војну и економску надмоћ у односу на мали палестински ентитет.⁴ Такође, то је и становиште премијера Аријела Шарона. У исто време постоји консензус унутар израелског друштва и владе да Палестинци треба да имају своју политичку аутономију, пошто је неопходно да се Израел сачува као јеврејска и демократска земља.⁵

¹ Декларација о установљењу државе Израел, види www.knesset.gov.il/docs/eng.

² Више о тој теми видети у: Basic Guidelines of 30th Government of Israel, фебруар 2003, доступно на страници: www.knesset.gov.il/docs/eng или Doctrine of Israel Defense Forces, доступно на: www.idf.il.

³ UNIDIR Research Paper, National Threat Perceptions in the Middle East, United Nations, New York and Geneva, September 1995, pp. 9–10.

⁴ На то се гледа као на неопходност да се обезбеди израелска безбедност и способност да се заштити од било какве назнаке у погледу арапске агресије. Ilan Pappé: *A History of Modern Palestine*, Cambridge University Press 2004, p. 255.

⁵ Ционисти који су основали Израел веровали су да Израел треба да буде демократска и јеврејска држава, са сигурним и одбрањивим границама. Арапско-израелски ратови и одбијање арапског света да призна легитимитет новооснованој држави наметнуло је осећај сталне опсаде, који је обликовао израелску доктрину безбедности и поступке војске, као и унутрашњу политику. Шире у: Clive Jones and Emma C. Murphy: *Challenges to Identity, Democracy and State*, London; New York: Routledge, 2002, pp. 91–97. и Raymond Hinnebusch: *The international politics of the Middle East*, Manchester Univer-

Тренутни званични став израелске владе према решењу израелско-палестинског сукоба заснива се на три основна концепта: једнострано повлачење, раздвајање и увођење политичких промена у областима под палестинском влашћу. Прва идеја се одражава у Плану дезангажовања, председника Владе Аријела Шарона, који нуди једнострано повлачење израелских снага безбедности и насеља из Појаса Газе. План је добио сагласност израелског парламента 26. октобра 2004, а његова имплементација почиње у лето 2005. године. Истовремено с Планом дезангажовања, Израел наставља са изградњом безбедносне оgrade око територије Јудеје и Самарије. Представљена од израелских званичника као привремена мера безбедности, тзв. „безбедносна ограда“ поставља темеље будуће линије раздвајања израелске територије од палестинске.⁶ Према Израелу те мере не одступају од Мапе пута ка миру, предлога под међународним патронатом за решење израелско-палестинског сукоба. Најважнија израелска очекивања када је реч о Палестинској управи јесу да ће то довести до значајних политичких промена које ће водити већој контроли над различитим типовима снага безбедности и већем транспарентном, демократском процесу одлучивања. Ово последње, требало би да спречи палестинске екстремисте да нападају Израел и омогући Израелу минимални степен безбедности.

Два табора

Постоје значајне разлике када је реч о будућем изгледу палестинске државе и њеним границама, као и начину на који она треба да буде установљена. Те разлике су продубљене неуспехом преговора Кемп Дејвид II и Другом палестинском интифадом. У садашњем Израелу могу се разликовати два главна политичка табора и програма који доминирају не само у ди-

city Press, Manchester and New York 2003, pp. 158–164. Будући да су у претходним деценијама разни израелски лидери можда били невољни да назову будући палестински ентитет „државом“, данас, према бившем премијеру Ехуду Бараку, „стварање двеју држава, у ствари је једино могуће решење с ционистичког гледишта. Између Јордана и Средоземног мора има десет милиона становника – 6,5 милиона Израелаца и 3,5 милиона Палестинаца. Ако Израел буде једини политички ентитет у тој области, он ће неизбежно постати нејеврејска земља или недемократска. Ако палестински блок може да гласа, имаћемо двонационални систем *par excellence*. Ако они не могу да гласају, то ће постати један систем апартхејда, *par excellence*. А то није ни ционистички сан.“ Интервју са бившим председником Владе Ехудом Бараком, у: Q& A section, Ha'aretz, 19 July 2004.

⁶ Изградња безбедносне оgrade започела је са операцијом „Одбрамбени штит“. Видети у: "Israel's Security Fence", www.seamzone.mod.gov.il или "Israel's Security Fence" www.jewishvirtual-library.org/js/Peace/fencetoc.html. За детаље о Плану дезангажовања (the Disengagement Plan) видети: Disengagement Plan of Prime Minister Ariel Sharon – Revised, на веб-страни: www.knesset.gov.il/process/eng/eng_docs.asp.

скусијама о начину решавања израелско-палестинског сукоба, већ и у дебатама о будућем идентитету државе Израел. Та два табора могу се сматрати важним саучесницима (*sub-actors*) у израелско-палестинском сукобу, будући да су њихови лидери и активисти одговорни за спровођење одређених стратегија и предлога за решавање сукоба.⁷

Лабуристичка партија, Мерез, Шинуи, као и други политички ентитети који се сврставају у левицу израелског политичког спектра, представљају први табор. Ставови израелске левнице заступају традиционалну реалистичку доктрину безбедности, која наглашава приоритет војне моћи и одбране територије. Међутим, Лабуристичка партија Израела остаје верна општим националним интересима и принципима израелске политике према Палестинцима, њихов приступ је више оријентисан ка компромисима, преговорима и питањима грађанских права. Та политика се одражавала и у преговорима Кемп Дејвид II, па све до преговора у Теби, где је Лабуристичка партија на челу са премијером Ехудом Бараком, тежила да постигне споразум у израелско-палестинском сукобу који би се темељио на деколонизацији са одређеним уступцима за избеглице и за решење питања Јерусалима.⁸ Традиционално, Лабуристичка партија подржава начело „земља за мир“. Имајући у виду демографску стварност у региону, Лабуристичка партија сматра наставак окупације палестинских територија неодрживим.⁹ Лидери Лабуристичке партије заступају то гледиште још од Споразума у Ослу, упркос чињеници да су сви они наставили с политиком ширења јеврејских насеља.¹⁰

Притисак Друге палестинске интифаде и разочарење због пропасти кемпдејвидских преговора исфорсирали су превремене изборе у Израелу. То је довело на власт политичку десницу. Политичке партије из те групе традиционално заузимају националистички, крути став уз примену силе у решавању израелско-палестинског сукоба. Гледиште десног табора пред-

⁷ Видети: Peleg, Ilan: "Israel Enters the 21st Century: Hegemonic Crisis in the Holy Land" у: Freedman, O Robert: (ed.) *The Middle East Enters the Twenty First Century*, University Press of Florida 2002, p. 131. Израелска политичка сцена подељена је и постоји више (од два) гледишта израелско-палестинског споразума. Међутим, у овом чланку неопходно је да се ограничи анализа само на најважније, најутицајније учеснике и њихове стратегије.

⁸ Pundak, Ron: "From Oslo to Taba: What Went Wrong?", јун 2001, видети: <http://www.gushshalom.org/archives/pundak.doc>. Видети и: "Israel according to Sharon", Ha'aretz, 2. фебруар 2001.

⁹ Видети: Shavit, Ari: "Israel according to Sharon", Ha'aretz, 2. фебруар 2001. Јеврејско становништво на територији која припада Израелу увећава се по стопи од 1,9 одсто годишње, а палестинско становништво за нешто више од три одсто. Видети: Thomas Naff: "Hazards to Middle East Stability in the 1990s" у Phebe Marr and William Lewis (ed.) *Riding the Tiger. The Middle East Challenge after the Cold War*, Westview Press, 1993, p. 150. and ICG Middle East Report No. 25, *Identity Crisis: Israel and its Arab Citizens*, 4 March 2004, p. 5. Available at: www.crisisweb.org.

¹⁰ Lochery, Neil: *Why Blame Israel? The Facts behind the Headlines*, United Kingdom: Icon Books Ltd. 2004, pp. 103–105.

ставља реалистички приступ. Његови представници су убеђени да конвенционална војна супериорност може да се преведе у безбедносни и политички исход. Током изборне кампање 2000–2001. године, Аријел Шарон, вођа Ликуда – најјаче партије деснице у Израелу обећао је да ће, пре свега, осигурати безбедност израелским грађанима и окончати палестинску интифиду. Његова политика, као премијера, која је трајала нешто више од три године, заснивала се на следећим принципима:

- безбедност изнад свега;
- нема преговора док се пуца;
- нема преговора са терористима и
- избегавање интернационализације сукоба.¹¹

Ти принципи наговештавали су извесне политичке стратегије и варијанте. Током првих месеци палестинске интифаде, Ехуд Барак је наставио преговоре с палестинским вођом Јасером Арафатом које је трајало до његове власти. Од почетка, Аријел Шарон је одбијао званичне контакте с палестинским властима пре него што се прекине насиље. Аријел Шарон је јасно ставио до знања да су избијањем палестинске интифаде, цео Мировни споразум из Осла као и преговори у Теби постали неважни.¹² Промена стратегије у међународном окружењу настала након терористичких напада у Америци, 11. септембра 2001, омогућили су израелској влади да своју борбу са палестинском интифадом учини легитимним делом „глобалне борбе против тероризма“ и припомогне да превазиђе међународна ограничења на неограничену употребу војних акција против циљева на територијама под палестинском влашћу. Док су неки аспекти израелских војних акција и даље изложени међународној критици, постојала је много већа толеранција у погледу израелске нужности да изводи офанзивне акције у самоодбрани од тероризма.¹³

¹¹ Током прве две године палестинске интифаде, у Израелу је била коалициона влада Ликуда и Лабуристичке партије. То је нашкодило имиџу Лабуристичке партије, која је под притиском Друге интифаде била стешњена између своје стратегије мировних преговора и реалности испуњене палестинским бомбашима самоубицама. Коалиција партија десног блока постала је могућа након избора у јануару 2003, који су донели већинску победу Ликуда, и најлошији до тада изборни резултат за Лабуристичку партију.

¹² Током кампање 2001, Шарон је обећао наставак преговора с Палестинцима, али је прогласио Мировни процес из Осла „мртвим“, јер се Палестинци нису повиновали потписаном споразуму. Аријел Шарон се залагао за нови приступ преговорима. За разлику од Ехуда Барака, он није размишљао о споразуму као о коначном решењу палестинске стварности, већ се определио за процес у више фаза са споразумима, који су слични уговорима о „нератном стању“. “The 2001 Israeli Elections: What Next? Sharon on the Peace Process”, видети: Anti-Defamation League, www.adl.org.

¹³ Видети: Ephraim Inbar: “The Elusive Victory. An Israeli View in “What is victory?”, Bitterlemons.org, Edition 13, 19 April 2004. Видети и: www.bitterlemons.org. Од операције „Одбрамбени штит“ на Западној обали (март–април 2002), потенцијали палестинских терористичких група били су озбиљно ограничени. Израел је предузео сличну акцију у Појасу Газе у септембру 2004. године (Operation Days of Penitence). Углавном, израелски извештај показује осујећење деведесет одсто терористичких напада.

Остали учесници

Побеђујући на бојном пољу Аријел Шарон је остао посвећен тражењу политичког споразума за сукоб, који би био оптимално решење за Израел. Данас, изгледа да је такво решење Шаронов „План дезангажовања“. Међутим, План дезангажовања, као и било који други мировни споразум у прошлости или у будућности, треба да узме у обзир унутрашња ограничења која намећу друга два играча у израелској политичкој арили: израелски колонисти и арапска мањина у Израелу.

Израелски колонисти су најутицајнији и најмоћнији лоби у Израелу. Тренутно, око две стотине педесет хиљада Јевреја живе у насељима на Западној обали и око седам хиљада у Појасу Газе. Они су углавном екстремни националисти и религиозни фундаменталисти и сматрају да су стварне границе Израела оне, које су припадале библијском Ерец Израелу (*Земља Израелова*, библијска територија Израела и Јудеје, прм. прев.), Богом обећана јеврејском народу. Због тога, било какво повлачење са окупираних територија искључено је из верских принципа. Међу колонистима има много нових имиграната из бившег Совјетског Савеза. Они су дошли у Израел у потрази за бољим животом и распоређени су у насеља на окупираној територији у складу са званичном политиком Владе. Неке породице не желе да напусте насеља из економских разлога; неки се једноставно противе напуштању нечега што доживљавају својом домовином. У прошлости, сваки израелски премијер, почев од Јицака Рабина, био је талац верског фундаментализма и екстремизма. Такав је случај и са Ехудом Бараком који је, пристајући на извесне уступке у преговорима у Кемп Дејвиду и Теби, био потпуно свестан да чак и кад би се потписао мировни споразум, његову имплементацију, када је реч о Израелу, угрозио би колонистички лоби.¹⁴

Након презентације Шароновог Плана дезангажовања, колонистички лоби је организовао широко распрострањене протесте против повлачења из Појаса Газе, упркос чињеници да је Влада припремила и одобрила План обештећења за све који би напустили палестинске територије.¹⁵ Протести

¹⁴ Цене кућа у колонистичким областима много су ниже, и породице које живе у тим областима примају знатне субвенције од владе. Од избијања интифаде и појављивања бомбаша-самоубица, колонисти не бране само идеју „Великог Израела“, они бране, како сами кажу, свој дом. Колонисти представљају претњу избијања грађанског рата ако њихови интереси не буду строго поштовани. Видети: Amos, Elon: „Israelis and Palestinians. What Went Wrong?“, *The New York Review of Books*, 19 December 2002, pp. 8–10, на веб-страници: www.nybooks.com/articles/15935. Видети и: Lochery, Neil: op. cit., pp. 102–103.

¹⁵ Било је и личних претњи упућених премијеру Шарону да ће га снаћи судбина Јицака Рабина, којег је убио јеврејски екстремиста. „Полиција истражује претње смрћу упућене Шарону“, *Associated Press*, 14. септембар 2004. У владином плану за обештећења стоји да ће свака колонистичка породица добити до 350.000 \$ USD надокнаде. Видети: „Israel Cabinet O.K.’s Settler’s Compensation“, *Associated Press*, 25. октобар 2004.

су попримили масовни карактер и имају тенденцију јачања. Група колони-ста чак намерава да се усмери на официре израелске војске с намером да их убеди да одбију наређење о демонтирању насеља и да се повуку са окупиране територије. Упркос израелском чврстом ставу и општој јавној подршци Плану дезангажовања, колонистички лоби могао би угрозити или одложити владин план повлачења.

Друга група, коју треба поменути, јесу израелски грађани арапског порекла. Они се обично не помињу у израелској политичкој агенди и њихов утицај је знатно мањи, него што би могао бити. Они чине 19,4 процента становништва Израела, од шест милиона седам стотина хиљада и према неким предвиђањима њихов број могао би да нарасте, за неколико деценија, до једне трећине укупног становништва Израела.¹⁶ Њихов утицај се осети углавном у време избора, пошто они чине приближно тринаест одсто укупног бирачког тела. Традиционално, та скупина обично би гласала за свог, арапског представника у Парламенту, као и за Лабуристичку партију. Од деведесетих година прошлог века, на израелске Арапе почело је да се гледа као на важан део бирачког тела који може да одреди резултат избора.¹⁷ После избијања Друге интифаде, израелски Арапи су ступили у масовне демонстрације у знак подршке Палестинцима на окупираним територијама. То је уплашило израелски политички естаблишмент да се, поред палестинског национализма у областима под палестинском управом, могу суочити и са сличним проблемом и код куће, у Израелу.¹⁸ Ипак, иако Арапи и Израелци подржавају палестинску ствар, они нису вољни да се војно ангажују. Најзначајнији ефекат Друге интифаде на израелске Арапе био је тај да су они постали свеснији дискриминације са којом се суочавају у Израелу. То би, у будућности, могло да се покаже као изазов за израелску демократију, која се сматра као демократија усмерена Јеврејима, у којој арапска мањина има ограничена права.

¹⁶ ICG Middle East Report No. 25, op. cit. pp. 1–5.

¹⁷ Ехуд Барак је победио на изборима 1999, захваљујући гласовима арапског бирачког тела у Израелу. Око 95 одсто израелских Арапа подржали су Ехуда Барака, који је за време своје изборне кампање обећао смањење неједнакости између Израелаца и Арапа и „... државу за све. Израелски Арапи уживају политичка права као нигде у региону, али ипак су предмет разних облика дискриминације која се односи на приступ ресурсима, грађанска права и политичко представљање“.

¹⁸ У сукобима, током октобра 2000, први пут се десило да је израелска полиција употребила силу и убила неколико својих грађана. Како би се спровела истрага сукоба, оформљена је специјална комисија (the Or Commission). Неки лидери израелских Арапа су критиковани због „стратегije претње насиљем“. Проблем Арапа и Израелаца не може лако да се реши, јер он задира дубоко у основу Израела као јеврејске и демократске државе. Више о том: ICG Middle East Report No 25, op. cit. and Ilan Peleg, op. cit. pp. 114–119.

Палестинци

Позиција

Политичка карта Израела (Извор: Perry-Castaneda Library Map Collection)
<http://www.lib.utexas.edu/maps>

Скоро четири милиона Палестинаца живи на Западној обали и у Појасу Газе. Поред тога, три милиона седам стотина хиљада Палестинаца живи у Либану, Сирији и Јордану.¹⁹ Од успостављања државе Израел, они се боре да добију своју државу. Тренутно спорна област укључује Западну обалу и Појас Газе, који су одузети од Египта и Јордана у арапско-израелском рату 1967. године.²⁰ Те територије Палестинци називају окупираним територијама. За Израел то су „спорне територије“. Садашњи правни статус Западне обале и Појаса Газе заснива се на Привременом израелско-палестинском споразуму којим је успостављена палестинска власт у већем делу Западне обале и Појаса Газе. Коначни статус окупираних територија треба да буде одређен у будућим преговорима.²¹ С гледишта палестинске власти, која је легитимни представник палестинског народа, сваки будући споразум мора да садржи следеће:

- успостављање палестинске државе унутар граница из 1967. године (према Резолуцији Савета безбедности УН, 242 и 338);
- источни Јерусалим као главни град Палестине;
- подручје Харам ал Шариф (*Haram al Sharif*) под палестинским суверенитетом и
- примена пуног права повратка избеглица (Резолуција УН, 194).²²

Иако је палестински национални циљ да имају своју државу, постоје поделе међу Палестинцима у вези с будућим територијалним границама њихове државе и начином стицања независности. Разликују се две главне идеологије и два политичка тора. С једне стране, налази се матица ода на палестинским властима и Палестинској ослободилачкој организацији (PLO), спремна да прихвати решење о двема државама и подупире идеју преговора са Израелом. Политика тог тора је обликована према световној националистичкој идеологији. С друге стране, налазе се радикалне исламске групе које одбијају нагодбу са Израелом из верских убеђења ради стварања исламске палестинске државе.²³

¹⁹ Израелско-арапски рат 1948. године створио је велики број арапских избеглица. Процене варирају од око 520.000 (према израелским изворима), тј. 726.000 (према изворима УН) до преко 800.000 избеглица према арапским изворима. Овај број је досегао 3.700.000 лица, који су тренутно регистровани као избеглице код UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees). Преко милион Палестинаца живи у логорима које води UNRWA. Решење проблема избеглица горуће је питање у мировним преговорима, још од 1949. године. Види: www.mideastweb.org.

²⁰ У почетку, израелско-палестински сукоб био је неодвојиви део арапско-израелског сукоба и Палестинци нису деловали као независни чинилац. Независни палестински националноослободилачки покрет започео је, шездесетих година 20. века, с оснивањем Палестинске ослободилачке организације (the Palestinian Liberation Organization – PLO) 1964, чији је вођа био Јасер Арафат. Више у: Mohamed G. Selin: "The Survival of a Nonstate Actor. The Foreign Policy of the Palestine Liberation Organization" у: Bahgat Korany and Ali E. Hilla Dessouki: *The Foreign Policies of Arab States. The Challenge of Change*, Westview press 1991, pp. 261–263.

²¹ CIA – The World Factbook 2004, www.odci.gov/cia/publications/Factbook.

²² Eshel, David: "The Al-Aqsa Intifada: Tactics and Strategies", у: *Jane's Intelligence Review*, мај 2001.

²³ Phebe Marr and William Lewis (ed.): *Riding the Tiger*, op. cit., p. 101.

У овом тренутку, између Палестинаца нема консензуса о значењу Плана дезангажовања за будућност њихове нације. Могу се разликовати три главна стајалишта:

– прво стајалиште заступа председник Махмуд Абас (*Mahmud Abbas*) и део вођства *PLO*, они посматрају израелски План дезангажовања (*Israeli Disengagement Plan*) као прилику да се оживи политички процес и докаже међународној заједници да је палестинска страна партнер с којим може да се преговара. Према том гледишту, једнострано повлачење само је први корак ка имплементацији Путне карте ка миру (*Road Map to Peace*). То гледиште се темељи на уверењу да Палестинци морају да докажу своју способност да управљају Појасом Газе и да могу да осигурају безбедност. Када испуне све своје обавезе из прве фазе међународног предлога Путне карте ка миру, уз подршку међународне заједнице они ће имати право да притишћу Израел за више уступака и разговор о коначним решењима питања као што су Јерусалим и избеглице. Крајњи циљ тог политичког крила јесте окончање Друге интифаде и повратак за преговарачки сто.

– друго стајалиште представља Јасер Арафат (*Yasser Arafat*) и „стара гарда“ *PLO*. То мишљење делимично деле и млади чланови милитантног Фатаха, као што су Марван Баргути (*Marwan Barghouti*). Израелски План дезангажовања они сматрају претњом. Према њиховом мишљењу Израел је одлучан да избегне политичке последице те иницијативе. План дезангажовања означава неуспех процеса у Ослу и пропаст палестинског циља ка постизању одрживе палестинске државе на окупираним територијама на темељима израелско-палестинских преговора. Једнострано повлачење би, такође, значило да питање избеглица остаје нерешено и да будуће границе палестинске државе неће да обухватају територије које су под израелском окупацијом, од 1967. године. Та фракција се слаже у погледу привремене обуставе насиља. Међутим, они су више склони да не одустану од насиља као (једног од) средства притиска и

– треће, политичко стајалиште у вези с Планом дезангажовања има Хамас и остале радикалне милитантне организације. Они посматрају израелско повлачење као изванредан успех интифаде и доказ да је пружање отпора дало позитивне резултате. Хамас схвата израелско унилатерално повлачење из Појаса Газе као реплику повлачења из јужног Либана, где се стратегија герилског ратовања показала ефикасном да се Израел присили на повлачење са окупираних територија, без обзира на икакве преговоре. Иако су Хамас и друге екстремистичке фракције спремне да прихвате привремени прекид ватре, они не прихватају компромисе у вези с избеглицама, окупираним територијама и Јерусалимом и позивају на уништење Израела.²⁴

²⁴ Видети: Mouin Rabbani: "Gaza's Wars of Perception", Middle East Report Online, 14. октобар 2004, www.merip.org и ICG Middle East Briefing No. 16, After Arafat? Changes and Prospects, 23. децембар 2004. Видети : www.crisisweb.org.

Линије подела у националистичком табору

Дугогодишњи неоспорни палестински вођа првог, световног и националистичког, табора био је Јасер Арафат. Он је утврдио водеће смернице и политичку стратегију различитих палестинских политичких група и партија, обједињених у Палестинској ослободилачкој организацији (*PLO*).²⁵ После смрти Јасера Арафата, вођство *PLO* преузео је Махмуд Абас, који је изабран за шефа *PLO* и који је касније победио на палестинским председничким изборима. За разлику од палестинских исламских организација из другог табора, већина чланова *PLO* признаје право Израела на постојање као и његова права на безбедност и мир.

Политичке поделе се одражавају на безбедносни и војни апарат Палестинске управе (*Palestinian Authority – PA*), који је формално под контролом председника *PA*. Има више од дванаест различитих безбедносних формација у *PA*. То је резултат традиционалног приступа *PLO* у односу на политичко деловање и борбу за независност, која се примењује још од шездесетих година прошлог века. Од тада, свака партија, чланица *PLO* има сопствене герилске снаге; већина њих су биле мале, самосталне ћелије, опремљене лаким наоружањем. Кад је основана *PA*, Јасер Арафат није био вољан да уједини те снаге.²⁶ У овом тренутку, Махмуд Абас планира да реформише сектор националне безбедности *PA* и стави све те организације под вођство Већа националне безбедности (*National Security Council*). Уједињење и реформа палестинског безбедносног апарата посматра се као први корак ка примени међународног споразума Мапе пута ка миру и окончању Друге палестинске интифаде.

²⁵ На палестинску политику, *PLO* има велики утицај и од потписивања Споразума у Ослу (the Oslo Accords) она је обезбедила политичку и кадровску базу за структуру Палестинске националне управе (*Palestinian National Authority – PNA*). Као представник палестинског народа којег су признале све арапске државе на Састанку на врху 1974. године, *PLO* је добила статус посматрача у Уједињеним нацијама и пуноправно чланство Лиге арапских држава 1976. године. Палестинска национална власт је састављена од чланова Палестинског законодавног већа и функционера који нису чланови Палестинског националног већа (представничко тело *PLO*). Овим је омогућено да *PNA* чине представници Палестинаца „из земље“ и из дијаспоре. Видети: www.mideastweb.org.

²⁶ Стратегија Јасера Арафата била је „подели па владај“. Било му је лакше да држи под контролом неколико фракција, сваку са својим интересом, које је могао да употреби једне против других. Најбољи пример за то јесте начин на који је он користио Танзим, најутицајнију и најснажнију палестинску војну снагу. Танзим су основали Јасер Арафат и вођство Фатаха 1995. године и био је изван безбедносног апарата *PA*. Имао је двоструку улогу у оквиру палестинске структуре моћи. С једне стране, он је, у суштини, био лојалан Арафату и коришћен као средство за насилну конфронтацију без обзира на ризик од међународне осуде за кршење потписаног споразума. С друге стране, он је служио као незванична милиција Фатаха за супротстављање оружаним крилима исламских група. Танзим је, такође, деловао „као сигурносни вентил за народно незадовољство против корумпиране, непотистичке и повремено бруталне елите коју је Арафат храбрио да се окупља око његовог вођства. Видети: „Fatah Tanzim” на www.ict.org.il.

Међутим, скала утицаја различитих палестинских фракција одражава ли није подела унутар палестинске политике и палестинског друштва. Насупрот безбедносним снагама *РА*, којима доминирају функционери *PLO*, који су се вратили из избеглиштва у арапским земљама, Танзим чврсто држе „домаћи“ – Палестинци рођени и васпитавани на окупираним територијама. Организација има предзнак народног покрета широких маса, који представља обичног Палестинца са улице. Чланови Танзима су млађа генерација палестинских бораца за независност, „деца Прве интифаде“. Наспрам „застарелом“ политичком апарату *РА*, они заступају став с мање компромиса у мировном процесу.²⁷

Председник Махмуд Абас је један од „спољних“ чланова фракције. Он је био један од најближих сарадника Јасера Арафата и дошао је с њим из Туниса, након покретања процеса из Осла, као и већина палестинских политичара старије генерације. Сматра се да су „странци“ наклоњенији компромису од „домаћих“ фракција. Поред тога, они имају мању народну подршку јер их често сматрају корумпираним и окренутим само сопственим интересима током Друге интифаде. Арафат је успешно одржавао контролу над обема фракцијама и балансирао њиховим утицајима. После његове смрти, неприкосновено вођство преузела је старија генерација палестинских лидера, који су дошли из избеглиштва.²⁸

Израелски груб и одлучан одговор на интифаду продубио је политичке поделе које прелазе географске границе. Западна обала и Појас Газе одувек су биле различите области, будући да је једна у историјском смислу ближа Јордану и његовом административном систему, док је друга под утицајем Египта. Кад је створена *РА*, њене главне институције и штаб Јасера Арафата смештени су на Западној обали, која је увек била ближа центру палестинске политике. Појас Газе је примао мању финансијску помоћ и ма-

²⁷ Представници Танзима су снажно заговарали једнострано проглашење палестинске државности и критиковали Арафатов став изложен током преговора у Кемп Дејвиду и Теби, сматрајући их пристанком на уступке Израелу. Организација, такође, има много радикалније мишљење о питању палестинских избеглица. Видети: нпр. Фатахов коминике, из децембра 2003. у Витлејему: „Ако морамо да бирамо између палестинске државе и права повратка, изабраћемо ово друго“. Sari Hanafi: „The broken boundaries of statehood and citizenship. A Palestinian View, „What constitutes a viable Palestinian state?“, bitterlemons.org, Edition 10, 15 March 2004. Available at www.bitterlemons.org.

²⁸ Ипак, не сме да се занемари спољни утицај на политику *РА*. Избеглички логор у Либану обезбеђује: потпору и подршку за разне палестинске политичке фракције које покушавају да се ангажују у палестинској политици и помоћ и логистику за милитантне, терористичке организације. Присуство више од једног милиона Палестинаца у избегличким логорима има директан утицај на мировни процес и намеће извесна ограничења на *РА* преговараче кад се дође до чињења уступака. Већина арапских држава у региону покушава да се меша у унутрашње послове Палестинаца, спонзоришући различите палестинске организације и обезбеђујући им логистичку и финансијску подршку. Више информација о ангавовању арапских земаља у израелско-палестинском сукобу и њиховом утицају на палестинску политичку сцену видети у: Roger Owen: *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, London and NY, Routledge 1992, or Bahgat Korany and Ali E. Dessouki, op. cit.

њу пажњу од *ПА*; то је подручје на којем је релативно јачи утицај исламистичких фундаменталистичких група. Палестински политичари из Појаса Газе су тренутно ближи прихватању компромиса, и чак су спремни да се сложе са Планом дезангажовања Аријела Шарона, пошто они на то гледају као на прилику да оживе политички процес који је прекинут Другом интифадом. Док лидере са Западне обале више занима постизање коначног споразума, који би узео у обзир све палестинске циљеве, лидери из Појаса Газе су спремни да прихвате израелско једнострано повлачење и да се усредсреде на политичку стабилност у Појасу Газе. Тиме би, надају се, они постали поуздан партнер за Израел и самим тим би се унапредио мировни процес.

Након палестинских председничких избора 9. јануара 2005, и израелско-палестинског састанка на врху у Шарм ел-Шеику, сукобљене стране изјасниле су се за завршетак Друге интифаде. У том тренутку, палестинско руководство световног табора било је сложено у убеђењу да се прво покуша ненасилним средствима, и да се јединствена прилика за постизање мира не сме пропустити. После смрти Јасера Арафата утицај „миротворнијих“ политичара унутар *ПА* је порастао. Њихов циљ је остварење прве фазе Путне карте ка миру, уз помоћ међународне заједнице и стварања безбедности за Израел. За узврат они очекују да ће Израел применити свој План дезангажовања и започети преговоре о кључним питањима сукоба.²⁹

Хамас и милитантни исламизам

Други политички покрет који снажно утиче на палестински став о решењу израелско-палестинског сукоба заснива се на исламској идеологији. У средишту тог покрета су Хамас и Исламски џихад, који су најутицајније и најмоћније од неколико различитих фундаменталистичких организација. Они се противе мировном процесу и неопходним уступцима и следе политику „отпор окупацији до ослобођења“. Не постоје званичне декларације шта би то за те групе било прихватљиво решење. У својој повељи Хамас наводи да циљ борбе за независност треба да буде ослобођење свих историјских територија Палестине, а тиме и уништење Израела.³⁰ Они подржавају садашњу идеју израелског дезангажовања, пошто је они сматрају само као први корак ка потпуном израелском повлачењу. Истовремено, Хамас изјављује да ниједна странка нема право да одустане од палестинске земље. Тим ставом организација се ставља у опозициони положај према *PLO* и званичном ставу палестинских секуларних власти, који су спремни да започну преговоре са Израелом.

²⁹ Нпр., види дискусије на веб-сајту: www.bitterlemons.org: After Sharm al-Sheikh, Edition 6, February 14, 2005 или Is the Roadmap still relevant?, Edition 5, 7. фебруар 2005, или ранија издања.

³⁰ Hamas Charter видети: www.palestinecenter.org/cpap/documents/charter.html.

Почетком Мировних преговора у Ослу, Хамас је био изолован унутар палестинског друштва због супротстављања мировном процесу. Хамас је, такође, означен као мета од вођства *РА*, које је било посвећено сарадњи са Израелом и САД, у борби против тероризма и осигурања безбедности на окупираним територијама. Међутим, од избијања Ал-Акса интифаде, признање Хамасу и његов општи легитимитет био је у сталном порасту, на супрот популарности фракција из палестинског блока *PLO*. После смрти Јасера Арафата ти трендови су се обрнули. Политичари који подржавају мирну трансформацију и преговоре са Израелом постали су утицајнији, док је утицај Хамаса опадао.³¹

Према ставу Хамаса, једини начин разрешења спора у израелско-палестинском сукобу јесте наставак борбе, односно светог рата – *џихада*. Иако тај табор одбацује морално и историјско право Израелу на постојање, могуће је да ће схватити политичку реалност. Хамас пропагира концепт привремене обуставе ватре, тзв. *hudna*, који би могао да буде објављен од пет (или десет) до чак педесет година. То пружа могућност Хамасу да буде флексибилнији, ако се у преговорима Израела и палестинских власти постигне очекивани циљ – израелско повлачење са територија које су окупиране 1967. године. Група задржава своје право да напусти мировни процес у сваком тренутку ако им то одговара, ако им се учини да је процес неправилан и неправедан.³² Статус „резервног играча“ на палестинској политичкој сцени даје Хамасу и осталим фундаменталистичким групама погодну позицију за ценкање. Пошто се тиме не преузима никаква одговорност у власти и у мировном процесу, остаје више простора за политички маневар. Зависно од ситуације, Хамас може или да се уздржи од мешања или погорша мировне преговоре.³³

³¹ Резултати истраживања јавног мњења који је спроведен на Западној обали и у Гази, две недеље пре убиства Шеика Ахмеда Јасина, показали су да је Хамас најпопуларнији покрет на окупираним територијама. Насупрот томе, популарност палестинских власти је опадала. Khaled Hroub: "Hamas after Shaykh Yassin and Rantisi", *Journal of Palestine Studies* 33, No. 4, Summer 2004, p. 21. Разлог Хамасове популарности је дуготрајно обезбеђивање социјалне помоћи и друштвених служби (школе, болнице, културни центри, добротворне акције) за све Палестинце без обзира на њихова верска убеђења или политичку припадност. Те услуге, званично, пружају се одвојено од војних активности. Ипак, војно и добротворно друштвено крило Хамаса налазе се под једним руководством. Тако Хамас може да обезбеди значајну логистичку подршку за палестински отпор и да путем социјалне помоћи и друштвених служби осигура основу за људске ресурсе. Израел покушава да онемогући Хамасово добротворно блокарањем њихових фондова. Више информација о Хамасовим активностима, структури и историји покрета може да се нађе на: www.ict.org.il, ICG Middle East Report No 21, *Dealing With Hamas*, 26 January 2004, види и: www.crisisweb.org, Beverley Milton-Edwards and Alastair Crooke: "Elusive Ingredient: Hamas and the Peace Process", *Journal of Palestine Studies* 33, No. 4 Summer 2004, pp. 39–52. или Khaled Hroub, op. cit, pp. 21–38.

³² Више о овом у: Beverley Milton-Edwards and Alastair Crooke: op. cit., pp. 44–45. Хамас сматра концепт *hudna* као привремено „излазно решење“ из формалне позиције где се захтева повратак Палестине у историјске границе. Истовремено, то је разлог због којег већина политичара у Израелу не виде никакву перспективу за преговоре или икакво трајни споразум са Хамасом.

³³ Израелска политика атентата на популарне лидере нанела је штету покрету Хамас, ограничавајући његову способност да напада и успешно изводи терористичке акције. Израел је елимини-

Промене у равнотежи силе узроковане Другом интифадом

Палестинска интифада која је започела у октобру 2000. године значајно је изменила равнотежу снага унутар политичких групација у *PLO* и владајућој Палестинској националној управи. Палестинско незадовољство мировним процесом у Ослу, неуспех преговора у Кемп Дејвиду и разочарење неефикасним и корумпираним владајућим палестинским режимом резултирало је насиљем.³⁴ Пораст броја мртвих и рањених на обе зарађене стране допринео је затезању израелско-палестинских односа, истовремено и умножавању милицијских и герилских група. Неке од њих су остале ван формалне контроле безбедносних снага *РА*; међутим, многе су биле директно повезане са Јасером Арафатом и његовим људима.³⁵

Према *the Jane's Intelligence Review*, у почетку је палестинска интифада имала три главна циља:

- огромним бројем жртава међу израелским војницима и досељеницима испровоцирати израелско јавно мњење да присили израелску владу да начини више уступка, него што је била спремна на Конференцији Кемп Дејвид II;

- увући арапски и исламски свет у кампању попут џихада, или бар проширити насиље на суседне арапске земље, како би интифада добила јавну подршку Палестинаца и

- да дође до међународне интервенције која би не само надгледала обушту ватре и израелско повлачење, већ и да се створи таква клима у којој би међународна заједница наметнула решења Израелу и усвојила бар већину, ако не све палестинске захтеве.³⁶

сао већину Хамасовог политичког руководства у Појасу Газе и на Западној обали. Најважнији је било убиство Шеика Ахмеда Јасина (*Ahmed Yassin*). Два месеца касније, у априлу 2004, Израел је уклонио и Абида ал-Азиза Рантисија (*Abd al-Aziz Rantisi*), једног од најмлађих, и најхаризматичнијих оснивача изворног покрета. Израел је наставио са политиком атентата, без обзира на статус палестинско-израелских односа. На пример, Хамасови лидери су убијани током тромесечног палестинског примирја, *hudne*, која је објављена у лето 2003, на почетку имплементације Путне карте ка миру. Као одговор на израелске акције, политичке групе „споља“ (из Сирије и Либана) задобиле су већи утицај у оквиру Хамаса. Опширније у: Khaled Hroub: *op. cit.*, pp. 28–33.

³⁴ У почетку, интифада је деловала спонтано. За два месеца, она је прерасла у грађански герилски рат, којим је руководила и политички га експлоатисала Палестинска управа. Израелске одбрамбене снаге (*IDF*) су се припремале за ескалацију насиља. Начелник штаба *IDF* генерал Шаул Мофаз, прогласио је 2000. годину као „годину приправности“ у свим борбеним и логистичким јединицама *IDF*. David Eshel: *op. cit.* Ипак, интензитет и бруталност сукоба дошла је као шок и за Израелце и за међународну заједницу. Степен палестинског незадовољства мировним процесом и мржња према Израелу ескалирали су инцидентом у полицијској станици у Рамали – палестинска руља линчовала је два израелска војника.

³⁵ Најбољи пример таквих снага је Танзим, оружанско крило Фатаха, који је имао статус незваничне „палестинске армије“. Јасер Арафат је лично учествовао у избору виших руководиоца организације. Међутим, поједини чланови Танзима примали су наредбе од својих локалних команданата. Због тога, иако је Арафат био повезан с командантима Танзима, финансирао организацију и користио његове чланове као територијалну одбрану у конфронтацији са Израелом, могао је да тврди да је организација изван његове контроле.

³⁶ Eshel, David: „Arafat's Intifada: political gamble or strategic folly?“, *Jane's Intelligence Review*, December 2000, p. 6.

На основу анализе динамике интифаде, јасно је да ниједан од тих циљева није достигнут. У једном тренутку кад је број израелских жртава био веома велик, одлучан одговор израелске војске нарушио је структуру Палестинске управе и онемогућио Арафата и друге лидере да спроводе власт. Иако је у почетку Јасер Арафат имао ограничену контролу над динамиком палестинског насиља, групе фундаменталиста и радикалних организација касније су преузеле иницијативу. Према мишљењу исламских фундаменталистичких група, интифада Ал-Акса оживела је и дала легитимитет приступу – „отпор свим средствима“. У првим месецима сукоба, применом метода самоубилачких напада, Хамас и остале фундаменталистичке групе обезбедиле су водећу позицију у борби током националног отпора. Конкуренција разних милитантних скупина и некоордисани самоубилачки напади нарушили су имиџ Палестинске управе као поузданог партнера у мировним преговорима. То је довело до усвајања израелског владиног унилатералног Плана дезангажовања и спровођења властите визије решавања израелско-палестинског сукоба, упркос напорима међународне заједнице да помири сукобљене стране.

Међународно ангажовање

Од избијања Друге интифаде и интензивирања кризе, било је много међународних покушаја да се заустави насиље и да се сукобљене стране врате за преговарачки сто. Израелско-палестински односи су били честа тема расправа у Савету безбедности УН и у Генералној скупштини; овом сукобу велику пажњу су посвећивале САД, ЕУ, Русија и арапске земље. Могу се издвојити три главна принципа на основу којих, у последње четири године, међународна заједница покушава да арбитра у израелско-палестинском сукобу:

- пристајање свих суседних држава на право Израела да живи у миру и безбедности;
- стварање палестинске државе, што би омогућило да две државе коезистирају у оквиру стабилних граница;
- међусобни преговори засновани на политичкој платформи „земља за мир“.³⁷

Посебни интереси различитих међународних чинилаца и промене у приступу израелско-палестинском сукобу оставили су свој траг на мировни процес. Главни утицај долази из САД, које сукобљене стране посматрају као главног посредника у преговорима. За САД је од виталног значаја стабили-

³⁷ ICG Middle East Report N°2, Middle East Endgame I: Getting To A Comprehensive Arab-Israeli Peace Settlement, 16 July 2002 или Middle East Endgame II: How A Comprehensive Arab-Israeli Peace Settlement Would Look, 16 July 2002. Види на веб-сајту: www.crisisweb.org.

зација ситуације на терену и заустављање насиља, пошто се осигурање безбедности Израела у САД сматра америчким националним интересом.³⁸ Други учесник, који је веома заинтересован за посредовање јесте ЕУ. За разлику од САД, ЕУ усмерава своје напоре на стварање окружења које би омогућило трајни мир у регији пре него што директно утичу на политичка решења између зараћених страна.³⁹ Међу државама у региону, Египат и Јордан имају највећи утицај на мировни процес. У својству двеју арапских држава које су потписале мировни уговор са Израелом, оне често служе као посредници између Палестинаца и Израелаца, али, такође, помажу и при интерним договорима између различитих палестинских политичких и војних фракција.⁴⁰

Од почетка Друге интифаде, могу се препознати четири различите фазе међународног учешћа:

1. Почетак интифаде Ал-Акса;
2. Од преговора у Теби до 11. септембра;
3. Утицај 11. септембра;
4. Имплементација Путне карте.

³⁸ Сједињене Државе имају виталне интересе у региону Блиског истока, који су повезани са обезбеђењем приступа нафтним изворима и осигурањем безбедности Израела. Он се сматра најважнијим и најпоузданијим савезником у региону. Специјални америчко-израелски односи заснивају се на заједничким демократским вредностима, заједничким интересима у борби против радикалног исламског тероризма и страху од заједничке претње дугорочног развоја оружја за масовно уништење од режима, који је против америчких интереса у региону. Иако постоји добро организовани произраелски лоби у америчким круговима одлучивања, такође, он има важну улогу у обликовању америчке политике према Израелу. Арапске државе и Палестинци свесни су америчке наклоности према Израелу; они и даље сматрају да су САД једини учесник који је способен да утиче на израелску политику у арапско-израелском конфликту и да једино они могу да натерају Израел на одређене уступке. Видети: Phebe Marr and William Lewis: *op. cit.*, pp. 219–233, and Leonore G. Martin: *Assessing the Impact of US-Israeli Relations on the Arab World*, Strategic Studies Institute, July 2003, pp. 2–7.

³⁹ Европска Унија заузима став да искрено отопљење односа и равноправна сарадња Израелаца и Палестинаца није могућа, докле год постоји асиметричан, хијерархијски однос окупатора и окупираних. Током мировног процеса, ЕУ традиционално подржава аутономију палестинског руководства и државе, као и изградњу институција на палестинским територијама. Европска Унија је обезбедила знатну економску помоћ палестинској аутономији. Након погоршања израелско-палестинских односа, ЕУ се ангажовала у операцијама управљања кризним ситуацијама и обезбеђењу хуманитарне помоћи палестинској аутономији. Види: Martin Ortega (ed.): "The European Union and the Crisis in the Middle East", Chailiot Paper 62, EU Institute for Security Studies, Paris July 2003, pp. 11–26.

⁴⁰ Египат је више укључен, посебно након проглашења Плана дезангажовања и израелског Плана повлачења из Појаса Газе. Египат и Јордан страхују да би погоршање израелско-палестинских односа могло да дестабилизује и њихове унутрашње политичке позорнице. Такође, не може се потценити и утицај осталих арапских држава. Оне често обезбеђују помоћ и подршку како за палестинску аутономију тако и за различите палестинске милитантне/терористичке организације. На пример, Хамас и Хезболах имају своје штабове у Дамаску. Палестинске терористичке организације воде медијске кампање и кампање за сакупљање средстава са сиријске територије; они, такође, имају своје логоре за обуку у Сирији и Либану.

1. Први период, који је трајао од октобра 2000. до јануара 2001. године, карактерише интензивно међународно учешће ради обустављања насиља и да се наставе преговори од момента кад су прекинути на самиту у Кемп Дејвиду.⁴¹ Иако су тензије Израела и Палестине биле и даље присутне, опште прихваћени став био је да би решење које се темељи на оквирним споразумима и програмима из процеса у Ослу и Кемп Дејвиду, било могуће постићи. Крајем децембра 2000. године, председник Клинтон је, пред завршетак мандата у Белој кући, предложио мировни план, који је садржао неке главне елементе уступка за уступак (*trade-offs*), подстрекавањем Израела да се повуче са 95 одсто територије Западне обале, као компензацију Палестинцима на рачун израелске територије поред Газе. У плану се предлаже источни Јерусалим као престоница нове палестинске државе, уз поделу области Брда храма. Дискусије о предлогу председника Клинтона настављене су и након његовог одласка с положаја, за време израелско-палестинских преговора у Теби.⁴² Иако компромис није постигнут, према мишљењу ЕУ (која је надгледала процес) обострани договор био је на дохват руке.

2. Нова америчка администрација подржала је израелски став да понуда коју је дао Израел у Кемп Дејвиду и Теби више није била у игри откад је изабрана нова израелска влада.⁴³ На почетку мандата председник Џорџ В. Буш избегавао је лично ангажовање у решавању конфликта. Сједињене Државе су изразиле интересовање да олакшају преговор, али истовремено, јасно су дале на знање да ће стране у региону бити те које ће морати да пронађу решење. Међутим, Египат, Сирија, Јордан, Кувајт и Саудијска Арабија подстицале су америчку администрацију да се активно укључи у реша-

⁴¹ На самиту у Шарм ел-Шеику, у октобру 2000. године, амерички председник Бил Клинтон (Bill Clinton) предложио је формирање међународне истражне комисије, која је требало да анализира узроке интифаде Ал-Акса. Истражна комисија, којом је руководио бивши амерички сенатор Џорџ Мичел (George Mitchell), који је био специјални изасланик председника Клинтона за конфликт у Северној Ирској. Остали чланови комисије били су: египатски председник Хосни Мубарак (Hosni Mubarak), јордански краљ Абдулах II (Abdullah II) и Генерални секретар УН. У извештају, објављеном 21. маја 2001, наводе се разлози једне и друге стране, који су довели до избијања и наставаљања интифаде. Такође, предлаже се низ мера које би Израелци и Палестинци требало да предузму како би обновили преговоре. У предложеним мерама наводи се: истински труд да се заустави насиље, хитна обнова безбедносне сарадње, размена мерила успоставе поверења и наставак озбиљних преговора, у што краћем времену. „Мичелов извештај“ (The Mitchell Report) постао је основа приступа решавању израелско-палестинског сукоба за следећу америчку председничку администрацију. Freedman, O Robert: op.cit., p. 349. Детаљније о the Mitchell Report видети на страници: www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Peace/Mitchellrep.html.

⁴² Клинтонов план и преговори у Теби: www.mideastweb.org/taaba.htm и <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Peace/clintplan.html>.

⁴³ Вођа десничарског Ликуда Аријел Шарон победио је на изборима у Израелу, 7. фебруара. Он је оформио Владу националног јединства одричући се свих мировних покушаја претходног лабуристичког премијера Ехуда Барака. Приближно у исто време, дошло је до промене политичког естаблишмента у Израелу и у САД, где је републикански председник Џорџ Буш (George Bush) преузео власт. Та чињеница је имала велики утицај на израелско-палестински сукоб.

вање конфликта. До 11. септембра 2001, САД су се определиле за политику уздржавања.⁴⁴ Наводећи *Мичелов извештај*, САД су очекивале да ће се зараћене стране, пре свега, потрудити да зауставе насиље и поново започети сарадњу у области безбедности. Истовремено, ЕУ је форсирала ширу политичку перспективу и покушавала самостално да посредује између заинтересованих страна.⁴⁵

3. Трећи период карактеришу промене проузроковане догађајима од 11. септембра и америчко покретање глобалног рата против тероризма. Борба против тероризма је приближила републиканску администрацију председника Џорџа Буша и десничарску израелску владу Аријела Шарона. Израел је постао први и најважнији савезник у борби против радикалног исламског тероризма. Сједињене Државе су прихватиле израелско гледиште да је вођство Јасера Арафата препрека за мир.⁴⁶ Иако су САД званично, први пут у својој историји, подржале идеју о палестинској држави, то је било условљено спровођењем реформе у Палестинској управи и уклањањем Јасера Арафата са власти.⁴⁷ Иако су ЕУ и арапске државе и даље сматрале вођу Палестинске управе партнером у мировном процесу, за њих је постајало све теже да ангажују Палестинску управу у ефикасним преговорима и да јавно изнесу критике на рачун Израела. Покушаји да се ситуација стабилизује били су јако угрожени палестинским бомбашима-самоубицама. Израелска одмазда се објашњавала као „антитерористички поход“.⁴⁸

⁴⁴ Та политика била је у супротности с политиком председника Била Клинтона који је ризиковао лични углед у покушајима да подстакне обе стране да дођу до решења. Председник Буш је дошао на подложај са ограниченим политичким капиталом, због спорног изборног резултата. Узимајући у обзир неуспех Клинтонових напора да се успостави мир на Блиском истоку, нова администрација није била баш ревносна да се уплиће у израелско-палестински сукоб, на који се у то време гледало као на политичко минско поље. Званични став САД био је – „помагати, али не наметати мировни споразум“ и „олакшати, а не наметати силом мировни процес“. Freedman, O Robert: op.cit., p. 346–347.

⁴⁵ У ЕУ је постојало убеђење да амерички и израелски приступ „безбедност пре свега“ неће дати резултате. Европска Унија се залагала за презентовање реалнијих политичких перспектива обема странама и за јасан редослед радњи. Упркос амбицијама ЕУ да игра независну улогу у мировном процесу, њени покушаји у већини случајева показали су се неуспешним, углавном због непостојања израелског поверења. Ortega, Martin (ed.): op.cit., p. 23.

⁴⁶ Након афере „Карине А“, кад су Израелци открили брод натоварен оружјем, који је био очигледно у организацији и под спонзорством палестинских власти, америчка администрација је прекинула све званичне контакте с палестинским властима и с Јасером Арафатом. Односи с палестинским властима су обновљени имплементацијом Мапе пута ка миру, чиме су захтеване политичке промене у палестинској власти. Freedman, O Robert: op. cit., p. 360.

⁴⁷ Питање политичких реформи у Палестинској управи, први пут је споменуо председник Џорџ Буш у свом говору у УН, новембра 2001. године. После тог говора Колин Пауел (*Colin Powell*) и други високи службеници америчке администрације подржавали су ту идеју. Председник Буш је одржао смели говор у УН, 24. јуна 2002. године.

⁴⁸ Након избијања Друге интифаде, покушаји међународне заједнице да се ситуација стабилизује, заснивали су се на предлозима Мичеловог извештаја и Тенетовог плана. Од јесени 2001. до пролећа 2002. године, САД су послале у регион специјалног изасланика, бившег америчког генерала Антони

4. У децембру 2002. године блискоисточни квартет је званично прихватио „Мапу пута ка миру“, међународни предлог за решење израелско-палестинског сукоба.⁴⁹ До данашњих дана, то је једини међународно признати предлог за успостављање мира између Израела и Палестинаца.⁵⁰ Он се односи на раније мировне иницијативе и резолуције Савета безбедности УН и садржи детаљну окосницу примене и надгледања имплементације мира.⁵¹ Мапа пута је добила нови подстрек после смрти Јасера Арафата. Промена у палестинском руководству и други изборни мандат председника Џорџа В. Буша, отворили су ново раздобље мировног процеса, а у овом тренутку, очекивања да ће се ситуација на Блиском истоку стабилизирати, веома су велика.

Закључак

Унутар израелског друштва постоји консензус да се треба суочити са израелско-палестинским сукобом и да „нешто мора да се уради“. Међутим, има много начина суочавања с конфликтом и могу се разликовати две главне струје: умерена (коју представља Лабуристичка партија и израелска левица) и тврда линија (партије блиске Ликуду и израелска десница). Тренутно, израелска десница битно утиче на израелску политику у израелско-палестинском мировном процесу. План повлачења, који је предложио преми-

Зинија (*Anthony Zinni*). Такође, ЕУ се укључила у међународно дипломатско посредовање. Пример неуспешног покушаја прекида циклуса насиља представља мировни план саудијског престолонаследника Абдулаха. План је нудио колективно арапско прихватање обавезе за нормализацију односа са Израелом, ако окупирани територије буду уступљене за формирање палестинске државе. Више видети у: Интервју Томаса Фридмана (*Thomas Friedman*) са саудијским престолонаследником Абдулахом (*Abdullah bin Adularia al-Saudi*), *The New York Times*, 17. фебруар 2002.

⁴⁹ Блискоисточни квартет чине Русија, УН, САД и ЕУ. Он је започео с радом на „Мапи пута ка миру“ након говора председника Буша, 24. јуна 2002. године. Мировни план је био завршен у новембру 2002. године и прихваћен је на састанку чланица Квартета, 20. децембра 2002. године. Сједињене Државе су одлагале примену Плана пошто су им биле важније припреме за интервенцију у Ираку. Сједињене Државе су коначно дале „зелено светло“ „Мапи пута ка миру“ по завршетку прве фазе војног похода у Ираку.

⁵⁰ Један други предлог решења израелско-палестинског сукоба јесте План дезангажовања (*Disengagement Plan*) израелског премијера Аријела Шарона. Званични ставови Израела и САД јесу да он остаје у оквирима Мапе пута. План израелског повлачења има за циљ израелско повлачење из Појаса Газе и он више представља предлог споразума, него свеобухватно мировно решење. Више о Плану повлачења видети: http://www.knesset.gov.il/process/docs/DisengageSharon_eng_revised.htm и <http://www.israelpr.com/Sharonspeech1006.html>.

⁵¹ „Споразум ће решити израелско-палестински сукоб, и окончаће окупацију започету 1967. године, на темељима Мировне конференције у Мадриду, начелу „земља за мир“, UNSCRs (Резолуције Савета безбедности УН) 242, 338 и 1397, раније постигнутим договорима, и иницијативом саудијског престолонаследника Абдулаха – која је прихваћена на самиту Арапске лиге у Бејруту – у којој се позива на прихватање Израела као суседа и суживот у миру и безбедности, у контексту свеобухватног споразума. Целовити текст: „Road map to a permanent solution“, у: *The Financial Times*, 13. јануар 2003.

јер Аријел Шарон 2003, настао је као последица израелске перцепције да су мировни преговори с Палестинцима немогући. За време владавине Јасера Арафата није постојао партнер са којим би се преговарало. Став Израела је да мировни процес може да буде обновљен тек када се Палестинска управа успешно трансформише – демократизује и одрекне тероризма.

Слична подела постоји и унутар палестинског друштва, које је окупљено око два табора: неколико секуларних политичких група и јак муслимански фундаменталистички покрет. Смрћу Јасера Арафата дошло је до битних промена у равнотежи власти међу Палестинцима. Колико год је старија генерација палестинских политичара успевала да држи власт, у току наредних неколико година, Арафатова „стара гарда“ владиних званичника можда ће морати да препусти место млађим палестинским активистима које подржава Танзим или Хамас.

Након смрти Јасера Арафата створена је шанса за окончање Друге интифаде. Махмуд Абас (*Mahmud Abbas*) и палестински функционери из власти вероватно ће опстати као партнери у мировним преговорима са Израелом неколико месеци, ако не и неколико година. Они су предвидљиви, њихова гледишта су добро позната и, што се тиче Израела, на њих се лакше може да утиче, него на остале учеснике на палестинској политичкој сцени. У палестинском друштву и њеној политичкој елити тренутно постоји широк консензус о неопходности демократизације друштва, о трансформацији и постизању компромиса са Израелом. Без обзира на понуђене опције, политичке промене унутар палестинских власти треба да се изведу лагано и опрезно како би се избегао хаос и избијање унутрашњих немира.

Израелској одлучности да спроведе План дезангажовања тешко да се може супротставити. Тек након спровођења Плана дезангажовања и палестинског одрицања од насиља и разоружања палестинских терористичких организација, Израел ће да пређе на следећу фазу Мапе пута ка миру. Значајну сметњу миру представља досељенички лоби, који се противи чак и Шароновом Плану дезангажовања. Тако снажан утицај те групе резултат је израелске политике насељавања, која је започела после 1967. године и коју је подржавала свака наредна израелска влада. Обезбеђивање накнаде досељеничком лобију може да се се покаже веома мучним и скупим за садашњу израелску владу.

Перцепције и тврдње

У другом делу се анализира – како сукобљене стране перципирају конфликт и које су разлике између израелске и палестинске визије мира, безбедности и правде. Кључна питања на која треба дати одговор су: У шта верују обе стране да се догодило (историјске тврдње) и да се догађа? Која су њихо-

ва субјективна мишљења о сукобу, миру и безбедности – како заинтересоване стране гледају на конфликт, а како га види међународна заједница?

Први део, *Централне перцепције*, усредсређује се на различите, савремене перцепције, које су суштинске за израелско-палестински сукоб: виђење историје, питање кривице и легитимности израелског и палестинског случаја. У другом делу, *Перцепција претње и употреба силе*, настоји се да се проуче начини на који сукобљене стране посматрају једна другу, као и њихов став према употреби силе. У наредном поглављу, *Безбедност против правде*, реч је о различитим субјективним схватањима решења главних питања конфликта, која су на дневном реду: избеглице, линије раздвајања, питања безбедности, границе и подела земље. Одељак, *Концепт мира и победе*, бави се значењем политичке победе за сваку страну, као и разумевањем и неразумевањем мира који треба да се постигне, обимом уступака које су обе стране спремне да учине и напора који се улажу због сопствене унутрашње политичке ситуације. У завршном делу, *Међународно учеиће*, анализира се какву перцепцију ових питања има међународна заједница (углавном САД и ЕУ).

Централне перцепције

Израел

Израелско-палестински сукоб је дубоко укореван у библијској митологији, историји изгнанства и патњи, као и у психичким траумама током ратова у 20. веку. За Израелце, формирање њихове сопствене државе на територији под мандатом бивше Палестине, значило је повратак у своју постојбину, након више од две хиљаде година изгнанства и трагичног искуства Холокауста. Идеја стварања државе Израел представљала је концепт безбедности. Израел је требало да обезбеди дом и сигурно тле за јеврејску дијаспору широм света, која је од трагедије нацистичког Холокауста, као и других ранијих етничких чишћења спроведених у централној и источној Европи створила трауму коју је делило читаво друштво.⁵² Такође, јачала су два уверења – никад више не сме да се деси нешто тако стравично и да Јевреји морају увек бити спремни на сопствену заштиту, односно да се не могу ослонити на друге. Због тога, за Израелце независност, која се заснива на војној моћи у комбинацији са економском и дипломатском вештином, јесте једини

⁵² Холокауст није једино трагично искуство које утиче на данашњу израелску политику. Посебан утицај има и сећање на етничко чишћење пре Другог светског рата, за време рата и после њега у Пољској, Украјини, Русији као и распрострањено мишљење да антисемитизам није сасвим искореван у Европи.

начин да се заштите.⁵³ То утиче на стајалиште у мировном процесу и левичарских и десничарских израелских влада. Иако се међународно посредовање поздравља, ниједна израелска влада неће да прихвати било какво директно међународно уплитање или наметнута решења која би захтевала препуштање питања израелске безбедности у руке неке друге стране.

Упркос чињеници да је Израел данас највећа војна сила у блискоисточном региону и да је његова позиција у израелско–палестинском сукобу далеко повољнија, већина Израелаца себе сматра угњетанима, а не тлачитељима. Трауме из прошлости користе се као објашњење израелског приступа „безбедност пре свега“ у оквиру израелско–палестинског мировног процеса. Иако Израелци схватају да је мир важна вредност, приоритет се даје осигурању безбедности за државу и њене грађане. Памћење Холокауста комбиновано са закључцима који из њега произлазе, уграђено је у перцепцију према којој ретко кад постоји кривица на израелској страни. Искуство Холокауста служи као историјско, морално и емоционално оправдање не само за израелске захтеве у мировном процесу, већ и као објашњење за репресивне акције које предузимају израелске одбрамбене снаге против Палестинаца. Такво уверење утиче на израелску перцепцију међународног окружења. Кад се ради о палестинском насиљу или неким другим питањима – као што је ширење оружја за масовно уништење, Израел је увек заузимао оштру позицију: „или сте уз нас или против нас“.⁵⁴

Док се Израел осећао жртвом, било је онемогућено разумевање палестинског схватања. Традиционално, левичарске владе биле су спремне да прихвате неку врсту историјске одговорности за палестинске трауме и садашњи незавидан положај. Они су, такође, много опрезнији и мање су нападачки расположени кад се ради о политици према Палестинцима. Десничарске владе избегавају дискусије о питањима кривице и потпуно одбацују палестински став да су они жртве израелске војне доминације. Међутим, постоје разна мишљења у Израелу у вези с питањима, до које мере су Израелци потлачени или тлачитељи у израелско–палестинско сукобу, али осигурање безбедности за преовлађујућу већину Израелаца значи само гаранцију „да се Холокауст никад више не понови“.

⁵³ Lockney, Neil: op. cit., p.28.

⁵⁴ Према мишљењу већине Израелаца, Палестинци су једини кривци за насиље, нарочито након неуспешних преговора у Кемп Дејвиду II, 2000. године. Веома често, образложење које су користили, нарочито након Рата за независност 1948. године, било је да су Арапи „продужена рука нациста“. Израелски медији и политичари сматрали су да Арапи покушавају да потпуно униште израелски народ методама блискоисточног Холокауста. Ситуација се променила на Мировним преговорима у Ослу, кад је израелска лабуристичка влада прихватила Палестинце, на челу са Јасером Арафатом, као партнера у преговарачком мировном процесу. Видети опширније: Joseph Massad: "Palestinians and Jewish History: Recognition or Submission?", у *Journal of Palestine Studies*, No.1 (Autumn 2000), pp. 52–67. и Jeremy Pressman, "Visions in Collision, What Happened at Camp David and Taba?", у *International Security*, Fall 2003, Vol. 28 Issue 2.

У том контексту, палестински тероризам се схвата као директан покушај потпуног уништења јеврејске нације, а не као отпор против окупације. Према схватању екстремне израелске деснице, признавање „леgitимних права палестинског народа“ могло би да пољуља темеље ционистичког предања. Према том предању, Бог је земљу Израела доделио Јеврејима, те је због тога присуство било којег другог народа на тој територији било само привремено, до повратка Јевреја, који ће се ту поново населити.⁵⁵ На основу таквог схватања ускраћује се Палестицима пуно право на спорној територији. Иако је спорна територија под израелском окупацијом још од рата 1967. године, израелски званичници износе став да Појас Газе и Западна обала нису „окупиране територије“, већ само „територије у спору“. Поред тога, израелске границе су озакоњене не само историјским правима, већ и исходима ранијих израелско-арапских сукоба и ратова. Општеприхваћено је израелско мишљење да су тренутне границе Израела освојене у „праведном рату“ и да „палестинско одбијање плана поделе представља, појединачно гледано, највећу катастрофу у историји палестинског народа“, пошто је одмах након завршетка Другог светског рата „Палестинцима понуђено највише што су могли да добију“.⁵⁶

Иако је у Израелу веома присутна борба за мир, један део израелског друштва био би спреман на то да се Израел повуче са окупираних територија, постоји општи консензус да потпуно повлачење на границе из 1967. године, није могуће. Према мишљењу садашњег премијера Аријела Шарона, измењена демографска и економска реалност одређују правила свеобухватног израелског повлачења са окупираних територија. Најразвијенија и највећа израелска насеља на Западној обали неће бити исељена и оно о чему би евентуално могло да се разговара јесте идеја о размени територија.

Палестинци

Палестинци, такође, сматрају себе жртвом. За домаће Арапе пораст становништва Израела значило је одузимање њиховог животног простора и економских ресурса, као и ускраћивање њихових легитимних права и егзи-

⁵⁵ Wallach, John: "The Israeli-Palestinian Conflict" у John Darby, *The Effects of Violence On Peace Processes*, United States Institute of Peace Press, Washington DC 2001, pp. 87–93.

⁵⁶ Израел је, 1947. године, прихватио план поделе територије, али су арапске државе и локално палестинско становништво одбили концепт поделе у било којем облику и започели су рат са Израелом. Прихватање чињенице да су Арапи извршили агресију, а да су Израелци извојевали победу у праведном рату за независност, даје легитимитет данашњим израелским границама. Lockney, Neil.: op. cit., p. 32.

стенције.⁵⁷ Оснивање државе Израел није се сматрало легитимним исходом одлуке међународне заједнице и Првог арапско-израелског рата, већ се сматрало да је то историјска неправда и колонизаторски анахронизам. Израелска победа у „Рату за независност“, 1948. године, за Палестинце је исто што и *al Nakba* (катастрофа) – палестински Холокауст. Палестинци су далеко од прихватања израелског аргумента да је израелска потреба за животним и безбедним простором озакоњена Холокаустом. Они себе виде као жртве израелске противзаконите агресије и не желе да њих неко сматра одговорним за историју антисемитизма на Западу.

То утиче на палестинска очекивања у мировном процесу. Када Израелци чезну за безбедношћу, Палестинци чезну за правдом. Овакво сагледавање проблема има само симболично значење, али је од виталног значаја да би се разумели неки аспекти позиције Палестинаца у Мировним преговорима у Ослу, неуспеха преговора у Кемп Дејвиду и узрока палестинске Друге интифаде. Палестинци желе да од Израела добију компензацију не само за земљу која им је отета, већ и накнаду за патњу свог народа, која траје више од педесет година. Њима је ускраћена прилика да оснују своју суверену државу. Релативно благостање у Израелу који је економски најснажнија земља на Блиском истоку, болни је контраст у односу на неуспех арапског и муслиманског света да се суочи са економским и политичким изазовима модерног доба.⁵⁸

Кад се постави на дневни ред разматрање спорног питања земље, већина Палестинаца размишља о територији под палестинским мандатом. Иако вође *PLO* и Палестинска управа званично признају израелско право на постојање у оквиру граница из 1967. године, из њихове перспективе, треба да се преговара само о двадесет два одсто њихове земље – што, само по себи, представља значајан уступак.⁵⁹ С једне стране, милитантни исламисти

⁵⁷ Према мишљењу оснивача ционистичког покрета, и према ставу израелске владе током прве декаде након рата 1948. године, домаће арапско становништво били су само Арапи и „не постоји нешто што се зове Палестинци“, како је говорила премијерка Голда Меир (*Golda Meir*). Све до оснивања Палестинске ослободилачке организације и доласка Јасера Арафата на њено чело, палестинске националне тежње су се посматрале само у контексту арапско-израелског сукоба и интереса арапских држава. Видети у *Amas Jamal*: “The Palestinians in the Israeli Peace Discourse: A Conditional Partnership”, *Journal of Palestine Studies*, No. 1 (Autumn 2000), p. 36. и Rashid Khalidi: “The Formation of Palestinian Identity: The Critical Years, 1917–1923”, James Jankowski and Israel Gershoni (ed.), *Rethinking Nationalism in the Arab Middle East*, Columbia University Press 1997, pp. 172–174.

⁵⁸ „Гледиште Палестинаца и већине арапских земаља о Израелу може се сабрати у три речи: неправда, понижење и изговор“. Видети у Dominique Moisi: “Europe and the universality of the Israeli-Palestinian conflict”, *Challiot Paper*, No 62, op. cit., p. 29.

⁵⁹ Pressman, Jeremy: op. cit., p. 35 или Arafat, Yasser.: “The Palestinian Vision of Peace” Ramallah, 3. фебруар 2002. у: *Journal of Palestine Studies* 31, No. 3 (Spring 2002) pp.157–158. Пристанак на

сматрају да је цела Палестина свети дар, законита имовина муслиманског народа Палестине. Тај аргумент користе многи Палестинци као основну тврдњу против израелског присуства не само на окупираним територијама, него уопште. Такав приступ намеће ограничења броја и обима уступака са којима би се сагласила било која секуларна палестинска влада. С друге стране, на основу резултата испитивања јавног мњења, више од осамдесет одсто Палестинаца подржава обуставу ватре и непосредан повратак преговорима, а више од педесет одсто њих, подржава међународни мировни план „Мапу пута ка миру“.⁶⁰

Иако међу Палестинцима постоји општи консензус да се одустане од захтева повратка на границе из 1948, Израелци су, такође, свесни неопходности територијалног компромиса и давања Палестинцима неког облика независности.⁶¹ Међутим, док већина Палестинаца чврсто заузима став о границама из 1967. године (уз могућност неких мањих измена), Израелци размишљају на начин – „минус границе из 1967. године“. Другим речима, Израел би требало да се повуче на битно измењене границе из 1967. године, које узимају у обзир садашња израелска насеља и безбедносне захтеве (као што су зоне безбедности, подела земље према приступачности ресурсима воде). Оно што Палестинци очекују од мировног процеса и свих будућих споразума јесте морално признање за више од педесет година патње под израелском влашћу. Актуелна израелска влада није спремна да преговара о том питању.⁶²

границе из 1967. године, за Палестинце значи озакоњење исхода израелске агресије и јавно признање властите слабости и понижења. У замену за независност, већина Палестинаца спремна је на тај корак. Чак и Хамас признаје да би повлачење на границе из 1967, било поздрављено као довољан уступак да се обуставе палестинске војне активности против израелског окупатора.

⁶⁰ PSR – Survey Research Unit: Poll No. 14, Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR), 12 December 2004.

⁶¹ Главни разлог израелског пристајања на компромис лежи у одговору на питање – шта би се десило да нисмо пристали на компромис? Та логика је исказана у говору Аријела Шарона на обежавању годишњице смрти бившег премијера Бен-Гуриона: „Бен-Гурион је рекао, 'Претпоставимо да бисмо војним средствима могли да освојимо цели западни део Израела (Западну обалу). Шта после? Била би то једна држава. Али, та држава жели да буде демократска. Били би расписани општи избори, а ми би били у мањини... Кад би требало да се бира између две опције – имати читаву територију без обзира на јеврејску државу или имати јеврејску државу без обзира на читаву територију, изабрали бисмо Јеврејску државу без обзира на читаву територију.“ Wilcox, C Philip: "Sharon's Enduring Agenda: Consolidate Territorial Control, Manage the Conflict" у Report on Israeli Settlement in the Occupied Territories, Vol.14, No 1, Foundation for Middle East Peace; доступно на: www.fmep.org.

⁶² Многи Израелци, посебно присталице Ликуда и осталих десничарских партија, чак иако осуђују почињене злочине у рату 1948, тврде да је већина палестинског становништва својеволјно напустила своје домове и да их нико није присиљавао да то чине. Они се противе било каквим израелским уступцима Палестинцима, док трају терористички напади палестинских група.

Упоредне перцепције – Израел и Палестинци

	ИЗРАЕЛ	ПАЛЕСТИНЦИ
Легитимитет и историја	– то је јеврејска земља; вратили су се на своја огњишта после две хиљаде година. – држава Израел је добила легитимитет трагедијом Холокауста и војним успесима у арапско-израелским ратовима.	– то је палестинска земља. – Палестинци имају право на своју државу. Шта је Холокауст за Јевреје, то је Накба за Палестинце.
Претња	– демографија.	– зависност.
Употреба силе	– разлози безбедносни; самоодбрана; борба против тероризма.	– национални отпор окупацији.
Непријатељ	– Палестинци не желе мир. Они нису (Арафат није био) партнери за мир.	– Израел жели да продужи окупацију. Шарон није партнер за мир.
Преовлађујуће осећање	– страх.	– понижење.
Земља (окупиране територије)	– спорна територија.	– земља је њихова. Израел мора да је врати.
Избеглице	– без права повратка. То је егзистенцијална претња Израела.	– историјска правда. Готово, ако не и једнако важно као и имати своју државу.
Безбедносна ограда	– мера безбедности.	– средство даљњег понижења и начин одузимања територија.
Насеља	– мера безбедности (потреба за стратешким простором и ресурсима).	– отимање земље.
Уступци	– Палестинци су имали најбољу понуду у Кемп Дејвиду и они су је одбили. Одбили су и понуду у Теби.	– ми смо направили наш највећи уступак на почетку Мировних преговора у Ослу, кад смо пристали на то да потражујемо само окупиране територије, што представља само 22 одсто историјске Палестине.
Мир	– споразум. Биће мир када то Палестинци заслуже.	– боље никакав мир, него лош мир. Очекују да буду прихваћени као партнери.

Перцепција претње и употреба силе

Израел

Другачије историјске перспективе, политичка моћ и статус, економска реалност и војне опције, утичу на перцепцију претње на обема странама. За Израел, највећа претња његовој безбедности јесте демографија. Најгора ноћна мора сваке израелске владе јесте да ће читава идеја ционизма и мото „једна јеврејска држава за јеврејски народ“ (пре или касније), постати обезвређени због постојеће демографске стварности. До 2020. године Јевреји ће постати мањина на географском подручју између реке Јордан и Средоземног мора.⁶³ Израел је потпуно свестан „те темпиране демографске бомбе“. То се не односи само на Појас Газе и Западну обалу. У самом Израелу присутна је тенденција која показује да је број израелских Арапа, у поређењу са бројем израелских Јевреја, у сталном порасту. Упркос енергичној имиграционој политици коју спроводи израелска влада, брзина увећавања арапске популације је много већа, од брзине досељавања Јевреја у Израел. Узимајући у обзир чињеницу да је Израел демократска земља, арапско становништво, чак и ако не чини већину, може да стекне довољно утицаја и из основа промени политичку реалност Израела. Израелске грађане јеврејског порекла просто ће да „надгласа“ арапско становништво, које би у демократском законском оквиру захтевало више политичке власти и већи политички утицај.⁶⁴

С једне стране, резултат Друге интифаде је елементарни губитак поверења у вези с палестинским намерама. Учврстило се убеђење, које деле многи Израелци, да „Палестинци користе дипломатска средства да добију време, територије, наоружање и људе с којима ће да воде следећу рунду рата против јеврејске државе“.⁶⁵ Због тога је већина израелских политича-

⁶³ Види: ICG Middle East Report No 25, *Identity Crisis: Israel and its Arab Citizens*, op. cit., p. 1.

⁶⁴ Колико год арапско становништво имало право гласа у Израелу, оно је ипак дискриминисано. До средине деведесетих година двадесетог века, израелски Арапи нису били политички активни и нису тражили од израелске владе да разматра питање побољшања њихових услова живота. Покрета израелских Арапа, лабуристе Ехуда Барака, на изборима 1999. године, ставила је на знање да та групација може да утиче на изборне резултате. Палестинска интифада је снабдела енергијом арапско становништво Израела, које је почело да критикује израелску политику не само према окупираним територијама, већ и према сопственим грађанима. Пораст арапског становништва Израела представља претњу, да ће они, пре или касније, захтевати већу равноправност у расподели политичких и економских ресурса, а следећи правила демократије, Јевреји ће у Израелу бити присиљени да им их препусте. На основу тих разлога на Арапе у Израелу гледа се као на директну претњу Израелу, „пету колону“, која се заветовала и остала верна палестинској ствари. Видети: ICG Middle East Report No. 25, *Identity Crisis: Israel and its Arab Citizens*, op. cit. или Calvin Goldscheider, *Cultures in Conflict. The Arab-Israeli Conflict*, Greenwood Press, London 2002.

⁶⁵ Armidor, Yaakov: "Israel's Security: The Hard-Learned Lessons", *Middle East Quarterly*, Winter 2004, p. 6.

ра, посебно оних који припадају партијама десног блока, убеђена да Израел не треба тако једноставно да даје уступке у виду мировног споразума, већ да Палестинци треба да их заслуже. Израелци очекују да Палестинци промене свој приступ, на чему се темељи израелско неповерење и њихова страховања да Палестинци не признају у потпуности легитимитет Израела као јеврејске државе. Без обзира на политичке разлике око питања палестинске спремности за мир, постоји општеприхваћен став у Израелу, да би одустајање од приступа „безбедност пре свега“, (без одрживих гаранција), само угрозило националне интересе Израела. Општа је перцепција, Израел не може себи да дозволи да попусти – због страха. У противном, Израел ће се показати слабим и неспособним да се брани, чиме би се произвела даља ескалација палестинског насиља.⁶⁶

Према израелској причи, израелске снаге се користе само као средство за спречавање палестинског насиља и терора. Иако палестински тероризам не представља претњу опстанку Израела, многи Израелци га управо тако доживљавају. Палестинска оружана агресија и терористички напади само су повод за сећање на Холокауст и раније покушаје да се уништи њихова држава.⁶⁷ То се уклапа у слику Палестинаца као непријатеља, који неће да одустану од настојања да и физички униште јеврејски народ. Израелско-палестински ратови и искуства из обеју палестинских интифада намећу питање, да ли је уопште могућ икакав поштен дијалог са Палестинцима.

У Израелу постоји разлаз о том спорном питању. Партије десног блока и Влада Ликуда коју предводи премијер Аријел Шарон, увек су биле склоне мишљењу да палестинске захтеве и њихов однос према мировном споразуму треба схватати неозбиљним. Према мишљењу многих припадника израелског политичког естаблишмента, Палестинци „не могу да поднесу постојање Јеврејске државе – ни на осамдесет одсто, ни на тридесет одсто земље“.⁶⁸ Иако је сада, уз ново палестинско руководство, мировни процес поново обновљен, постоји дубоко неповерење према искреним намерама велике палестинског политичког ешелона.

⁶⁶ Види Armidor, Yaakov: op.cit., pp. 1–2. Палестинци сматрају да се углавном над њима спроводи насиље и терор. Према мишљењу Палестинаца „сваки отпор израелској политици и било какав покушај Палестинаца да заштите своја права може да се одбаци као терористички акт, док Израелци сматрају да „насиље и терор спроводе увек Палестинци“. Ипак, постоје унутрашња неслагања у Израелу у вези с ограничењем употребе силе. Левичарске партије мање су вољне за употребу силе ради решавања проблема. Колико год подржавају употребу силе као одговор на палестинске терористичке нападе, они се противе прекомерном насиљу. Видети Jamal, Amas: op. cit., pp. 40–41.

⁶⁷ Weidenfeld, Werner: Josef Janning and Sven Behrendt: *Transformation in the Middle East and North Africa. Challenge and Potentials for Europe and its Partners*, Bertelsmann Foundation 1998, p. 64

⁶⁸ Интервју с Бени Морисом, *Journal of Palestine Studies* 33, No.3 (Spring 2004), p. 170.

С друге стране, постоји широки и енергични покрет мировних активиста у Израелу, који верују да су мир и искрен дијалог са Палестинцима могући. Став тог политичког тора је да су палестински захтеви оправдани и да Израел треба да оконча окупацију Газе и Западне обале. Децембра 2003. године, мировни активисти предвођени Јоши Бејлином (*Yossi Beilin*), бившим министром правде и вођом покрета Шахар (*Shachar*), представили су Женевски споразум (*Geneva Accord*), алтернативни мировни план за Блиски исток, према којем би се Израел одрекао суверенитета над Брдом храма (*Temple Mount/Haram Al-Sharif*) и напустио насеља на окупираним територијама (чак и она највећа) ако би, заузврат, Палестинци одустали од права повратка палестинских избеглица.⁶⁹

Палестинци

Палестинска перцепција претње (слично израелској), односи се на питање постојања. Иако је палестински национални идентитет чврсто утемељен и више од шест милиона Палестинаца живи на Блиском истоку, сматра се да је физички опстанак нације директно угрожен израелском политиком аквизиције територија. Као највећу претњу, Палестинци осећају могућност да изгубе земљу својих предака. Политика насељавања окупираних територија, која је започета 1967. године, не сматра се као једна од „израелских мера безбедности“, већ као продужетак процеса који траје више од пола века, у којем се Палестинци истерују из своје отаџбине. То осећање је појачано свешћу да се тај процес наставља „из минута у минут, сваког сата, дан за даном“.⁷⁰ Као директну претњу својој безбедности Палестинци виде у израелској политици затварања, блокада, убистава и рушења кућа. За њих, то нису никакве мере безбедности, које Израел предузима у борби против насиља и тероризма, већ акције које директно угрожавају живот Палестинаца и одузимају им било какве изгледе за економски и политички просперитет.

Према мишљењу Палестинаца, израелска употреба силе, угрожава не само њихов циљ у постизању палестинске независности, већ продубљује

⁶⁹ У Израелу постоји велики број мировних група као што су *Givat Haviva*, *Peace Child Israel*, *The David Project*, *Gush Shalom* и политичке партије које традиционално више воле дипломатију и покушавају да постигну мир. Најутицајније су Лабуристичка партија и Мерец. Више о различитим мировним иницијативама видети: www.mideasweb.org, а о политичким поделама у Израелу у: Jonathan Freedland, "The War Within", *The Guardian*, 28. јануар 2003.

⁷⁰ Политика насељавања намеће истинску безбедносу претњу за Палестинце. Насиље које спроводе досељеници директно је усмерено ка Палестинцима, посебно онима који живе у Јерусалиму. Сматра се да је то политика израелске владе како би се Палестинци истерали из Јерусалима. Паравојне формације израелских досељеника доживљавају се као отворена претња свакодневном животу Палестинаца. Видети Pape, Ilan: op. cit. pp. 230–260.

осећања фрустрације и непријатељства према окупатору. За Палестинце, Израел је кривац, онај који тлачи Палестинце. Кршења људских права, која израелска влада приказује као „предузимање мера безбедности“, за Палестинце представља повреду људског достојанства. Неки Палестинци чак сматрају да је војни и правосудни режим, уведен на окупираним територијама, ништа друго до „савремени облик расне дискриминације“. ⁷¹ План дезангажовања Аријела Шарона и „безбедносна ограда“, коју је Израел почео да гради пре две године, појачавају те неизвесности. Палестинци највише страхују да би Израел могао трајно да се повуче из Мировних преговора у Ослу и одлучи да самостално одреди будуће границе палестинског ентитета и то на начин који дозвољава анексију великог дела територије. ⁷² Стални недостатак територијалног интегритета, подела палестинске територије на изолована острва опасана израелским препрекама и контролним тачкама, ствара фрустрације и продубљује свест о историјској неправди. Шта је резултат тих активности? Након неуспеха преговора Кемп Дејвид II, многи унутар палестинског друштва видели су силу као једини начин да се изврши притисак на Израел и добију уступци. ⁷³ Већина Палестинаца мисли да је употреба силе у Другој интифади била легитимно средство против израелске окупације палестинске земље. Терористички и остали напади на војне

⁷¹ Видети Aburish K. Said: *Cry Palestine: Inside the West Bank*, Westview Press 1993, или: Edward Said: *The End of the Peace Process: Oslo and After*, Pantheon 2000. Према мишљењу Палестинаца, концепт „Јеврејска држава за Јевреје“ јесте расистички концепт. Абу Либдех сматра да „Израел треба да истакне да је он држава свих грађана – Јевреја, хришћана, муслимана и тако даље. Ако Јевреји морају да имају „Јеврејску државу“ онда ће они морати да се суоче са огромним проблемом мањине која расте, а којој су у основи одузета њена права“. Abu Libdeh: "Demography and the conflict", *Bitterlemons.org*, 12 January, Edition 2.

⁷² „Од свега што угрожава наду Палестинаца за стицање независности, најозбиљнију претњу представља 'зид', огромна сигурносна баријера изграђена од бетонских зидова, препрека, ровова и контролних тачака и полицијских пунктова, чија је изградња започела у јуну 2002. године, а који је изграђен искључиво на палестинској земљи. Ако буде направљен према нацрту, зид ће да 'прогута' седамнаест одсто Западне обале, одвојиће Палестинце од својих поља, градова, али и Палестинце од Палестинаца. Припрема ли се свршен чин уништења сваке могућности самоодрживе палестинске државе?“ Видети Usher Graham: "Who are the Palestinians?", *New Statesman*, 12 July 2004, p. 20. Видети такође Khalidi, Rashid: *Palestinian Identity. The construction of Modern National Consciousness*, Columbia University Press, New York 1997, p. 203.

⁷³ Након избијања Друге интифаде, унутар палестинског друштва постојала је подршка насилним средствима као последњем прибежишту како би се изборили за палестинску ствар. Стратегија, за коју се одлучио вођа Палестинаца Јасер Арафат, заснивала се на средишњој претпоставци да израелско друштво неће дозволити да буде убијано експлозијама у аутобусима и да ће присилити своје лидере да се врате за преговарачки сто и понуде додатне уступке. Према резултатима испитивања јавног мњења, одржаног од 5. до 9. јула 2001. године, седамдесет одсто Палестинаца веровало је да се оружаним сукобом може постићи оно што се не може постићи преговорима. Ипак, шездесет три одсто испитаника подржало је хитан повратак палестинско-израелским мировним преговорима; четрдесет шест одсто њих мисли да је мировни процес мртав, а седамдесет пет одсто очекује да ће се оружани сукоби наставити. Видети: *Испитивање јавног мњења # 2, 5-9. јул 2001*, Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR), <http://www.pcpsr.org/survey/index.html>.

циљеве и цивилне објекте тумаче се као облик народног отпора. Поред тога, неки Палестинци их сматрају средством за повратак достојанства, које је доведено у сумњу израелским оштрим деловањем на Западној обали и у Појасу Газе.⁷⁴ Овакво схватање је учвршћено израелском политиком насељавања окупираних територија. Када је реч о палестинској страни, они су обузети осећањем да не смеју себи дозволити да попусте пред силом или да се препусте наставку окупације и изградње насеља, посебно ако не постоји поверење у политички процес који би уследио након обуставе ватре.⁷⁵

Ситуација се изменила након смрти Јасера Арафата (*Yasser Arafat*), што је пробудило наду за напредак у израелско-палестинском мировном процесу. Очекује се да би председнички избори за Палестинску управу, планирани за 9. јануар 2005. године, могли да конституишу ново, демократичније палестинско руководство које би имало већи легитимитет (домаћи и међународни) у вођењу преговора са Израелцима. У исто време бивши премијер Махмуд Абас (*Mahmud Abbas*), који је изабран за председника Палестинске ослободилачке организације и привременог наследника Јасера Арафата, заузео је став против продужетка борбе и позвао на окончање насиља. Поред њега, концепт покретања мировних преговора са Израелом подржало је више од пет стотина шездесет истакнутих Палестинаца, укључујући и руководство Палестинске ослободилачке организације, чланове кабинета, законодавце и интелектуалце.⁷⁶ Колико год се Хамас и друге исламске орга-

⁷⁴ На пример, према резултатима испитивања јавног мњења које је спровео PSR (19–24. децембар 2001), надмоћна већина, од 81 до 87 одсто, не сматра следеће палестинске насилничке акције терористичким актима: убиство израелског министра Зеева (*Ze'evi*), које је извршио припадник палестинског Народног фронта за ослобођење Палестине (*PFLP*), пуцњава палестинских снајпериста на јерусалимско предграђе Гило, самоубилачки бомбашки напад испред дискотеке *Dolphinarium club* у Тел Авиву када је убијен двадесет један израелски тинејџер као и убиство три Израелца у Нахари у Израелу, које је починио бомбаш самоубица, израелски Арапин. Видети: Испитивање јавног мњења # 3, 19–24. децембар, 2001. *Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR)*, <http://www.pcpsr.org/survey/index.html>. Самоубилачке нападе и друге терористичке акте користе палестински покрети отпора као што је Хамас, али и снаге које се повезују са Јасером Арафатом. Прилично необично је и то да сви они који су се одлучили на самоубилачки бомбашки напад, изразили су не само вољу да бране своју земљу, већ да се избегне понављање *Nakbe* из 1948. године, тј. „катастрофе“ стварања државе Израел. Види Assaf Moghadam: „Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects”, *Studies in Conflict and Terrorism*, p. 74.

⁷⁵ ICG Middle East Report N°2, Middle East Endgame I: Getting to a Comprehensive Arab-Israeli Peace Settlement, 16 t, 16 July 2002, www.crisisweb.org, p.2.

⁷⁶ Истакнути Палестинци позвали су 26. децембра 2004, на окончање насиља, понудили су да наследи Јасера Арафата и отпочну мировне преговоре са Израелом. Неки су захтевали хитан прекид ратоборних напада и покретање демократских реформи као аванс захтева за успостављањем државе.

У огласу на насловној страни палестинских новина наведено је следеће: „ми потврђујемо наше легитимно право да се супротставимо окупацији, али позивамо на повратак народног карактера интифаде и прекид акција које ограничавају (међународну) подршку циљу борбе и наносе штету њеном кредибилитету“, Gideon Alon: „Истакнути Палестинци подржавају Абасов позив на окончање напада“, *Ha'aretz*, 26 December 2004.

низације опиру идеји мира са Израелом, они се не противе привременој обу- стави ватре како би се омогућило Израелу да се повуче из Појаса Газе и других територија које су наведене у Шароновом Плану дезангажовања.

Упркос чињеници да већина Палестинаца подржава повратак мировним преговорима са Израелом, они су одлучни да не праве компромисе у вези са својим дуготрајним захтевима за властитом државом на читавој терито- рији Западне обале и Газе, са Источним Јерусалимом као главним градом и „праведним решењем“ за палестинске избеглице.

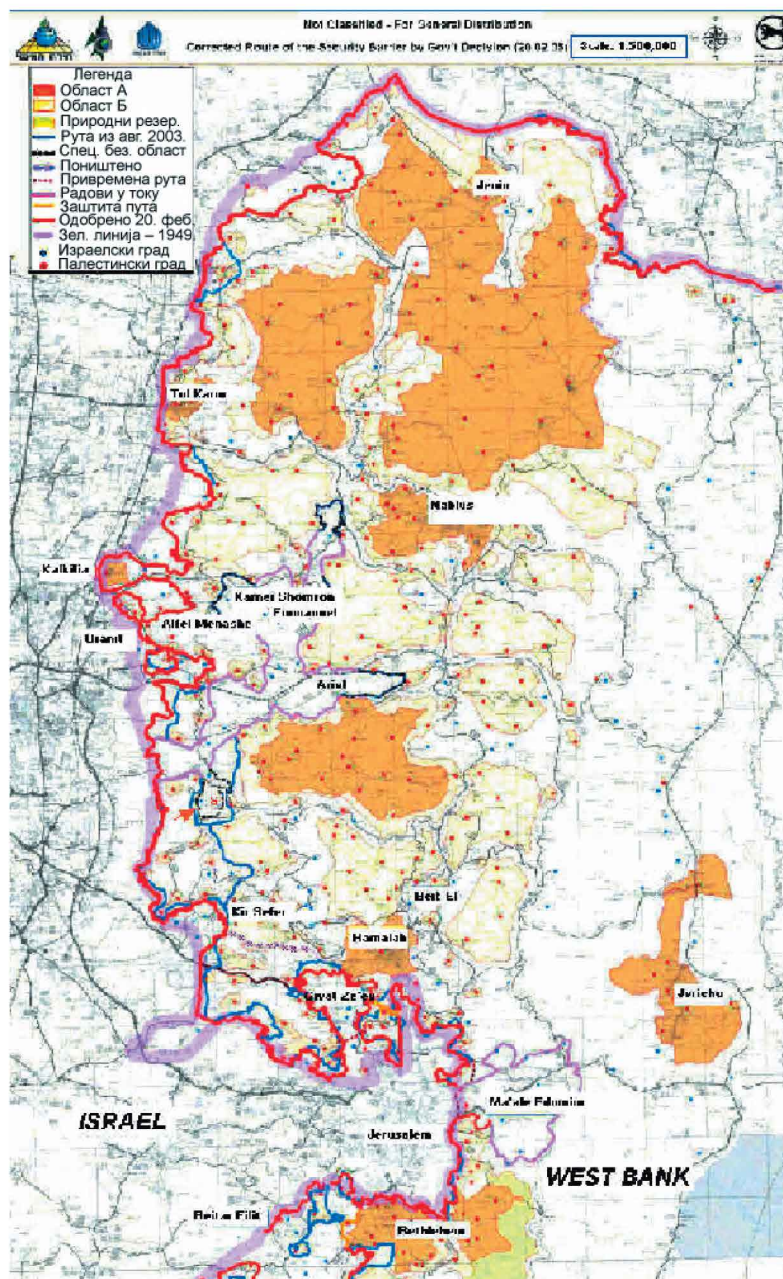
Безбедност против правде

Израел

Кључно питање за Израелце у израелско-палестинском сукобу јесте безбед- ност, док је то за Палестинце гаранција за добијање надокнаде за историјску не- правду. И док Израел посматра своје окружење путем „безбедности“, Палестин- ци све тумаче путем „правде“. Због тога, две главне претпоставке у израелско- палестинском сукобу јесу „безбедност“ и „правда“. Разлике и одступања у погле- ду палестинске и израелске историјске приче и у безбедносним концептима, ути- чу на њихове будуће планове и програме рада у вези с решавањем спорних пи- тања у садашњем израелско-палестинском сукобу. Спорна питања могу да се поделе у три основне групе: раздвајање, подела земље и избеглице.

Раздвајање би значило обједињавање израелског становништва на једном делу територије, а Палестинаца на другом њеном делу. Израел то објашњава чином демографског изазова и жељом да буде сигуран да ће он остати држа- ва Јевреја. Концепт раздвајања се оправдава пропустом палестинског вођ- ства да пружи уверавања да признаје Израел као легитимну државу Јевреја.⁷⁷

⁷⁷ „Израелски премијер Аријел Шарон и део нерелигиозне деснице који су тек недавно прихватили идеју о повлачењу, изгледа да подржавају само израелско потпуно повлачење или повлачење из већег дела Појаса Газе и повлачење са много мањег дела Западне обале – вероватно само из мањег броја насеља на северу. Њихова намера није јасно исказана. Шарон одбија, барем јавно, да наведе демографију као образложење за раздвајање (иако неки докази сугеришу да је то његов главни разлог) и концентрише се на безбедносни контекст. Он је убеђен, без обзира на реалне основе, да се на територији која остаје под влашћу Палестинаца може конструисати – прекрајањем, заобилажењем и премошћавањем – „непрекину- ти комад земље“, који би, након повлачења Израела изгледао као стварна држава. (...) На другој страни тог спектра израелског дезангажовања су они који су, првенствено, на левици и центру, за које раздвајање или повлачење подразумева израелско повлачење из целог Појаса Газе и већег дела Западне обале, при томе се изузима долина реке Јордан, блокови насеља „зелене линије“ и источни Јерусалим. Они би наго- вестили Палестинској ослободилачкој организацији да је то привремена мера, да делови Западне обале и источни Јерусалим остају под израелском влашћу само привремено, док се чека обнова преговора и да се, у међувремену, њихов статус не би мењао. Они желе да безбедносно ограда следи Зелену линију и благонаклоно гледају на државу Палестину која би имала границу на тој линији.“ Yossi Alpher: What should separation mean?, Bitterlemons.org, 8 March 2004, Edition 8. Available at www.bitterlemons.org.

Мапа израелске безбедносне оградe, фебруар 2005, видети: www.mideastweb.or

У Израелу постоје различита мишљења у погледу обима повлачења и облика будуће територије која ће бити дата Палестинцима. Постоји консензус да Западна обала и Појас Газе, који чине двадесет два одсто изворне територије Палестине (Палестинског мандата Лиге народа, примедба уредника), не треба да целом својом територијом уђу у састав будуће палестинске државе.⁷⁸ За десничарске партије, територијалне уступке треба да диктирају „потребе безбедности и демографија“. Тиме се стварају претпоставке да већа насеља у области Западне обале треба да остану унутар граница Израела. Поред тога, Израелу су потребне тампон зоне како би себи обезбедио адекватну стратешку дубину за одбрану у случају да палестинска мета напада буде израелска инфраструктура и насеља у близини границе.⁷⁹ Други став заступа израелска левица, која у основи прихвата повратак на границе из 1967. године, уз незнатне измене граница у корист израелске стране.

Концепт за осигурање израелске безбедности јесте у Плану дезангажовања Аријела Шарона, према којем ће се Израел одрећи свих права на територије које су предвиђене за повлачење, осим права да спроводи акције које су неопходне за безбедност Израела. Те акције обухватају превентивне мере и употребу силе против претњи, које би биле покренуте из Појаса Газе. Међутим, према плану о „потпуном повлачењу израелских оружаних снага“, Израел ће да задржи ексклузивно право контроле ваздушног простора Газе, војно присуство на обалном делу Појаса Газе и „мониторинг и надгледање спољног омотача на копну“.⁸⁰ Безбедносни концепт раздвајања допуњен је концептом изградње безбедносне оgrade. Она има двојну функцију. За Израел, то је привремена безбедносна мера, којом се њему даје пра-

⁷⁸ Према *IDF*, етапа А, изградње безбедносне оgrade, која се протеже од Салема до Елкана и око Јерусалима (у северном и јужном делу), завршена је крајем јула 2003. године. Етапа Б, пружа се од Салема према Бет Шеану (*Bet-Shean*), долином Јецзел (*the Jezreel Valley*) и планинским ланцем Гилбоа (*the Gilboa mountains*), одобрена је у децембру 2002, а завршена 2004. године. Наводи се да је зид дугачак две стотине двадесет пет километара. Међутим, колају многе гласине о коначном изгледу безбедносног зида. Видети: www.mideastweb.org/thefence.htm. Израелска невладина организација за заштиту људских права Бетселем (*B'tselem*) тврди да је политиком насељавања обухваћено око четрдесет два одсто територије Западне обале која је данас под јурисдикцијом Израела. Halil, Gregory: "Palestinian-Israeli crossfire. Has 242's come and gone?", *Bitterlemons.org*, 30 August 2004, Edition 32, видети на www.bitterlemons.org.

⁷⁹ „Када дође време за утврђивање демаркационе линије између Израела и будуће државе Палестине, треба узети у обзир важне безбедносне поуке из преговора у Ослу. Пре свега, неопходност постојања тампон зона које Израелу стварају потребну дубину територије ради одбране стратешких путева и циљева који се налазе близу границе. (...) Пошто Израел дефинише своје територијалне интересе *vis-à-vis* раздвајања, њему је неопходно да под својом контролом држи не само област Западне обале око које је постигнут договор, јер се ту налазе јеврејска насеља, већ и територију која је важна само из безбедносних разлога. Armidor, Yaakov: *op. cit.*, pp. 3–6.

⁸⁰ Окончањем четворофазног Плана дезангажовања Израел ће моћи да одбије све захтеве који се тичу обавеза према палестинском становништву у Појасу Газе. Видети: *Disengagement Plan, A General Outline*, доступно на: <http://www.pmo.gov.il/PMOEng/Communication/DisengagementPlan>.

во на одбрану од тероризма и изражава жеља да се сачувају животи израелских грађана. Како се наводи у саопштењу израелског Министарства одбране, „чињеница да је више од осам стотина мушкараца, жена и деце убијено у ужасним самоубилачким бомбашким нападима, као и другим терористичким нападима, потпуно оправдава опсежну акцију постављања физичке препреке терористима. Треба приметити да је тероризам дефинисан баш у међународној заједници као злочин против човечности. Према тој дефиницији, држава Израел не само да има право, већ има и обавезу да учини све што је у њеној моћи да умањи дејство и обим тероризма на грађане Израела.“⁸¹ Напослетку, безбедносна ограда појачава израелску преговарачку позицију и дозвољава израелској влади да се суочи са палестинским политичким захтевима на знатно опуштенији начин.⁸²

Следеће кључно питање јесте проблем избеглица, питање које буди снажне емоције и у Израелу и међу Палестинцима. Израелска перцепција тог проблема снажно је обележена искуствима из прошлих арапско-израелских ратова и прогнозама о будућим демографским променама у блискоисточном региону. Према мишљењу већине политичара у Израелу, прихватањем и веома малог дела, од 3,5 милиона палестинских избеглица колико их сада има, за Израел би значило национално самоубиство. То мишљење деле десничарске израелске партије као и израелска левица. Израелски политичари сматрају, да покретање питања повратка избеглица према стању из 1948, „представља, у ствари, палестинску шифру за уништење Израела“. Када Палестинци спомињу право повратка избеглица, Израелци одмах помишљају на планирано уништавање Израела демографским средствима и палестински став о неодрживом решењу о постојању двеју држава. Палестинско право повратка тумачи се као покушај протеривања Израелаца из њихових домова.⁸³ Веома јак аргумент против признавања Палестинцима права на повратак избеглица јесте да „када би Израел прихватио право повратка тих избеглица на територију под њиховим суверенитетом, макар и „у принципу“, како то захтевају умерени Палестинци, тиме би се имплицитно признало да је 1947, Јеврејска држава створена у греху, и посредно би се признало постојање једне и по пале-

⁸¹ "Israel's Security Fence", *Israeli Ministry of Defense*, видети: www.seamzone.mod.gov.il.

⁸² Зид важи за нешто што ће да задовољи израелске захтеве за безбедношћу, без обзира на потребу да се сарађује са Палестинцима око питања безбедности. Под тим условима, Израел добија време и политички простор у мировним преговорима, јер израелска влада не треба да страхује од притиска палестинског тероризма захваљујући безбедносној огради.

⁸³ Neil Lochery: *op. cit.* p.37. Питање избеглица увек је било једно од најтежих спорних питања у израелско-палестинским преговорима. Будући да је у Кемп Дејвиду било много неслагања у вези с решењем питања Јерусалима или поделом земље, питањима избеглица, због потпуно супротстављених ставова, она никада нису ни покрнута. Видети: Jeremy Pressman: "Visions in Collision", *op. cit.*

стинске државе, и само половина Јеврејске државе“.⁸⁴ Због тога Израел одбацује прављење уступака о том питању, иако израелска влада сматра да би могла да се прихвати нека врста права повратка ограниченом броју избеглица.⁸⁵

Палестинци

Према резултатима испитивања јавног мњења већина Палестинаца подржала би концепт раздвајања под условом да Израел уклони сва насеља са окупираних територија и престане да се меша у свакодневни живот Палестинаца.⁸⁶ Ипак постоје разлике у ставовима палестинских политичких тора. Палестинске групе окупљене у исламистичком табору одбацују све преговоре и захтевају враћање целокупне палестинске територије. Чак и када Хамас или Џихад, две највеће муслиманске палестинске организације покрета отпора, пристају на обуставу ватре, они не пристају на промену свог званичног „крајњег циља“ – уништити постојање Израела. На другој страни, *ПА* (Палестинска управа) и политичке снаге окупљене око секуларног крила *PLO*, од Мировних преговора у Ослу, помирили су се са чињеницом да Палестинци неће никад моћи да поврате своју целокупну територију. Због тога, када лидери *ПА* преговарају са израелском страном они подразумевају границе из 1967, а не границе дефинисане изворном Резолуцијом Савета безбедности УН, број 181, о подели Палестине.⁸⁷

⁸⁴ Yossi Alpher, 181 значи да нема права повратка избеглица, Bitterlemons.org, 13 September 2004, Edition 34, available at www.bitterlemons.org.

⁸⁵ То се односи на прихватање ограниченог броја избеглица по програму спајања породица, расељавања у неке треће земље и пружање финансијске надокнаде коју не плаћа међународна заједница.

⁸⁶ До овог закључка дошло се на основу резултата (PSR) испитивања јавног мњења 10#, према којима „од седам ставки које су прочитане испитаницима, подршку су добиле само две: она која се односи на ангажовање међународних снага (58 одсто) и на израелско повлачење на границе из 1967, уз једнаку размену територије (57 одсто). Два става су добила највећи проценат негативног одговора: онај који се односи на повратак избеглица, што није прихватило 72 одсто, и на ограничења палестинског суверенитета, чему се супротставило 76 одсто јавног мњења. Подршка за преостала три става варира (од 46 одсто за Јерусалим, 42 одсто за окончање сукоба до 36 одсто за демилитаризацију палестинске државе.“ Видети: Public Opinion Poll # 10, 4–9 December 2003, Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR), <http://www.pcpsr.org/survey/index.html>.

⁸⁷ Палестинске територије на Западној обали и у Појасу Газе окупирало је Израел након шестодневног арапско-израелског рата. Био је то трећи арапско-израелски рат након 1947. године, када је Резолуцијом 181, Савета безбедности УН прихваћена подела земље између Израелаца и Палестинаца. У овом тренутку прихватљива основа за поделу земље између Израелаца и Палестинаца јесте Резолуција 242, СБ УН у којој се захтева „повлачење израелских оружаних снага са територија окупираних у последњем сукобу“. Међутим, израелска и палестинска интерпретација текста резолуције се разликују. Текстовете резолуција, 181 и 242, видети на: www.mideastweb.org.

Упркос унутрашњим размимоилажењима у вези с коначним изгледом палестинске државе, тренутне границе које је одредио безбедносни зид и План дезангажовања подстичу озбиљне протесте међу Палестинцима. За Палестинце, израелска безбедносна ограда је очајнички покушај „да се они уклоне“ и да се сачува велики део територије коју је Израел заузео у рату 1967. године и на то се гледа као „на покушај да се окупација преуреди на начин који је много прихватљивији за окупатора и чему се теже може одупрети“.⁸⁸ Зид раздвајања буди осећања неправде и пораза, пошто су његове границе исцртане тако да је дошло до физичког померања граница, додатне поделе и распарчавања палестинске земље, гетоизације великог дела палестинске популације у областима с друге стране зида, ван палестинске територије. Ово потоње је у супротности са палестинским захтевом за успостављањем континуалне и интегралне палестинске територије. На почетку процеса у Ослу, руководство *РА* се надало да ће преговори најзад довести до стварања независне, одрживе палестинске државе. Очекивало се не само да ће Израел да се повуче на границе из 1967, већ и да ће пристати на јединствену (палестинску) територију, пошто без тога, будућа Палестинска држава не би имала стварни суверенитет и увек би била зависна од свог суседа, Израела.⁸⁹ Питање интегритета граница важно је за обе стране у сукобу. Међутим, Палестинци, као слабија страна били су немоћни да пруже отпор једностраном израелском решењу, које је појачало израелску директну контролу над земљом и контролу приступа тим територијама.

Сада су фрустрације Палестинаца продубљене очигледним израелским покушајима да се ограничи присутност Палестинаца у Јерусалиму, не само политиком насељавања, већ и планираном трасом безбедносне ограде. Будући се Јерусалим сматра линијом фронта у израелско-арапском сукобу, деоба земље око Јерусалима и сама подела града представља веома осетљиво питање. Како за Израелце, тако и за Палестинце – фронт представља полазиште њихових националних тежњи. Контрола над градом представља симболичко значење. Јерусалим је симбол моћи, са историјом старом две хиљаде година, повезан са древним митовима, религиозним ритуалима и симболиком целог блискоисточног региона. За Палестинце, пројекат независне државе без Јерусалима као главног града, постаје потпуно бе-

⁸⁸ Ghassan Khatib: "Code for domination", Bitterlemons.org, 8 March 2004, Edition 8.

⁸⁹ Испоставило се да је стварност другачија. Према тврђењу Палестинаца „Израел је појачао своје освајање палестинских територија подижући зид, са двоструком функцијом, као заштиту за своје нелегалне колоније и да би могао омеђити више територије. (...) Преосталих 58 одсто, од 21 одсто старе Палестине више личи на разбацане разбијене комадиће земљане посуде, него на државу која се успоставља“. Gregory Khalil, "Has 242's come and gone?", Bitterlemons.org, 30 August 2004, Edition 32, www.bitterlemons.org.

значајан. Израел жели да ограничи присуство Палестинаца у Јерусалиму и неће да дели суверенитет над градом, јер би то значило да прихвата легитимно право Палестинаца на земљу, а тиме и међусобну зависност обеју страна као и неопходност постојања суживота и сарадње.⁹⁰

Када је реч о избеглицама, за Палестинце је то веома значајно политичко питање, које се често дефинише као палестинска „најјача карта у преговорима“. Проблем је национализиран и превазилази све социјалне, политичке и географске баријере. За Палестинце је важно да се реши, не само практична димензија будућег статуса избеглица, већ и да од Израела добију моралну компензацију за прогон и вишегодишњу историјску неправду. Питање начина решавања проблема избеглица остаје прилично независно од избегличког статуса.⁹¹ Кад се у мировним преговорима стигне до ове тачке дневног реда, мандат палестинског руководства моментално постаје ограничен и зависан од палестинског јавног мњења. Било какав уступак на рачун палестинских избеглица тумачи се као „издаја“ и жртвовање случаја палестинских избеглица ради добробити оних који живе у Појасу Газе и на Западној обали. За већину Палестинаца то је неприхватљиво, не само због осећања националне солидарности, већ и због симболичког значења тог спорног питања. Оно што Палестинци очекују од мировног споразума јесте компензација и правда, чиме се случај избеглица поставља на чело националне борбе за независност.⁹²

⁹⁰ С једне стране, израелска влада би била спремна на извесне уступке; постоје значајне разлике у мишљењима између страна у сукобу кад је реч о одређивању прецизних линија разграничења светих места у Јерусалиму. Затим, ту је и питање разлике у погледима између Лабуристичке партије и партије Ликуд у Израелу. Партија Ликуд, која је на власти последње три године, мање је склона компромисима и следи политику насељавања ради ограничавања палестинског присуства у Јерусалиму. С друге стране, Лабуристичка партија заузима умеренији став. Lochery, Neil: op. cit. p. 215.

⁹¹ ICG ME Report No 22, "Palestinian Refugees and the Politics of Peacemaking", op. cit. p. ii.

⁹² Проблем палестинских избеглица је основа било каквог решења палестинско-израелског сукоба. „За то постоји неколико разлога: прво, докле год Израелци не узму у разматрање истеривање домаћег становништва са 78 одсто земље историјске области Палестине, они ће да наставе да се цењају о само преосталих 22 одсто. Не може се постићи решење питања територије ако се оно не споји са питањем избеглица. (...) друго, решење питања избеглица није ни само техничко питање асимилације, нити је то ствар која је погодна за јавно казивање међународног права као што се рецитује Куран. Пре би се могло рећи да то питање треба да разлучи цео палестинско-израелски сукоб до његових премиса, да би се схватило како су његови узроци довели до неке врсте колонијализма, те да се препозна да су неопходни разговори, не само да би се схватила историјска одговорност, већ да би се признала и прихватила. То је истински предуслов стварног помирења и обојаног праштања, како је предложио Едвард Саид (*Edward Said*), *мпеће*, без обзира на то да ли ће коначно решење конфликта бити у форми решења о двома државама или једне двонационалне државе, питање избеглица не може да се сматра споредним проблемом. Садашња интифада је показала колико су важне избеглице; оне су друштвени и политички чиниоци који не могу да се извуку из мат позиције процеса у Ослу.“ Интервју са Геснер Јарадат (*Gassner Jaradat*), „An issue of conflicting rights“, Bitterlemons.org, 27 September 2004, Edition 36, www.bitterlemons.org.

Концепт мира и победе

Израел

У Израелу постоји пуна сагласност да Палестинци треба да имају своју државу. Међутим, безбедносни захтеви који условљавају израелски пристанак и сарадњу на успостављању палестинске државе, главна су полуга за концепт палестинског суверенитета и независности.⁹³ У Израелу сматрају да сваки будући мировни споразум треба да пружи њему гаранције на могућност примене права да, зарад своје безбедности, може да се бори са палестинским тероризмом и агесијом. Решења сукоба која Израел нуди и оно о чему су они спремни да преговарају, истичу неопходност да Палестинци треба да схвате да се безбедност Израела налази на првом месту. То се тумачи као предуслов за разматрање обима и врсте израелских уступака. Због тога, израелско друштво или израелска влада неће да прихвати никакав мировни споразум или мировни предлог који у потпуности не испуњава њихове безбедносне захтеве.

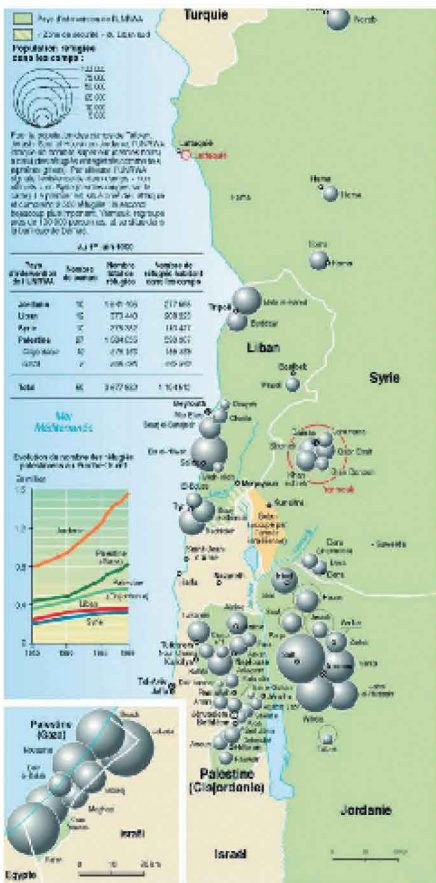
Приоритет за десничарску израелску владу и за израелске одбрамбене снаге јесте „да се обезбеди ситуација у којој је политички ешалон слободан да доноси одлуке, без обзира на ограничења која би била наметнута терором“. Само у условима престанка притиска палестинског насиља, Израел би могао да размисли давање неких уступака.⁹⁴ Због тога, докле год постоји палестинско насиље, Израел ће више да обраћа пажњу на начин како да се супротстави палестинским терористичким организацијама, него на преговоре о мировном споразуму. Такав приступ је, такође, резултат разочарења које је настало након неуспеха мировних преговора у Ослу. Избијање Друге интифаде, према израелској перцепцији, доказује да Палестинци нису озбиљни кад је реч о миру, већ користе време добијено преговорима у Ослу за прегрупписавање, поновно наоружавање и припрему за нову рунду израелско-палестинског рата.⁹⁵ Тај утисак је појачан израелском перцепцијом палестинског руководства, посебно палестинског вође

⁹³ Израел је непопустљив у захтеву да контролише границе и ваздушни простор над палестинском територијом. Он захтева да Палестина буде потпуно демилитаризована држава и да Израел има право контроле притицања наоружања на палестинску територију. За Израелце, контрола територије пружа суштинску предност у борби против терора. Видети: Yaakov Armidor, op. cit. pp. 3–7.

⁹⁴ Yossi Alpher, "Tactical victory and strategic victory", Bitterlemons.org, 19 April 2004, Edition 13, види: ww.bitterlemons.org.

⁹⁵ Неки израелски политичари и војни руководиоци сматрају да су Палестинци одлучили, након пропасти преговора у Кемп Дејвиду II, да преговоре замене ратом. Концептом безбедности из Осла, ускраћује се Израелцима право на активну борбу против терора, и у сваком будућем споразуму, био би то озбиљан ризик ако би се Палестинцима препустила контрола над територијом. Међутим, у редовима Лабуристичке партије превладава другачије мишљење. Према мишљењу такозваног „мировног табора“ у Израелу не постоји војно решење конфликта и не може да постоји никаква стратешка војна „победа“ националне побуне, изазване окупацијом. Према томе, не може се „победити“ у Израелско-палестинском рату ако се не постигне мир. Види шире: Yaakov Armidor, op. cit. pp. 1–3, and Yossi Alpher, "Tactical victory and strategic victory", op. cit.

Јасера Арафата, које није успело да обезбеди стабилизацију и да се избори са тероризмом.⁹⁶ Израел је сматрао, све до смрти Јасера Арафата, немогућим да се постигне мир са Палестинцима, пошто „за то немају партнера“.

Милиони палестинских избеглица на Блиском истоку

Извор:

„Милиони палестинских избеглица на Блиском истоку”, Philippe Rekacewicz, *Le Monde Diplomatique*, February 2000.

(Видети: <http://mondediplo.com/maps/refugeespalestiniandpl2000>.)

– Израел: Право повратка „представља, у ствари, палестинску шифру за уништење Израела“. Када би Израел прихватио право повратка, макар и „у принципу“, како то захтевају умерени Палестинци, тиме би се имплицитно признало да је 1947. године Јеврејска држава створена у греху.

– Палестинци: Оно што је важно, јесте не само практична димензија будућег статуса избеглица, већ и морална компензација за прогон и вишегодишњу историјску неправду. Било какав уступак на рачун палестинских избеглица, тумачи се као „издаја“ случаја палестинских избеглица ради добробити оних који живе у Појасу Газе и на Западној обали.

⁹⁶ Као што изјављује (бивши израелски министар спољних послова, прим. прев.) Шломо бен Ами (*Shlomo Ben-Ami*), он (Јасер Арафат, прим. прев.) „доказао је да је немоћан да нешто уради“. За време преговора у Ослу, Израел је у политичарима окупљеним око Јасера Арафата препознао оне који су спремнији, попусливији и умеренији од Палестинаца са окупираних територија. Избор Јасера Арафата за преговарача, учињен је због недостатка друге опције. Израел је могао да разговара или са секуларним блоком руководства PLO из иностранства или са радикалним младим лидерима Прве интифаде са окупираних територија. Касније се показало, према израелском мишљењу, да је Јасер Арафат неспособан за спровођење договора. „Он је остао истрајан у свом одбијању да поштује свој властити потпис и доведе у ред терористе. Ни његова неугодна позиција није лако прихватљива. Он је, с правом, уочио да би притисцима на Хамас или Џихад себе приказао, у очима свог народа, као сарадника Израела, који ће, ради сузбијања развоја терористичких група, отпочети с политиком превентивних масовних хапшења, полицијским часом и затварањима. Shlomo Ben Ami: “The Rise and Fall of the Oslo process”, предавање на Utah Museum of Fine Arts, 2. March 2004, видети: www.hum.utah.edu/mec/Lectures/2004_lecture_pages/ben-ami.html.

Стављање у жижу питања безбедности и приступ „безбедност пре свега“ олакшава померање мировног процеса са питања историјских права и легитимитета ка темама које су више политичке.⁹⁷ Чини се да је План дезангажовања, савршен начин за излазак на крај са израелским безбедносним дилемама. У исто време, он не тражи никакве уступке од Израела у вези с веома осетљивим темама као што су избеглице, коначни статус Јерусалима, повлачење из Појаса Газе, неких јеврејских насеља, и учвршћује израелску преговарачку позицију. Њиме се врши већи притисак на палестинску страну да заустави насиље и да ваљано управља делом окупиране територије након израелског повлачења. Демократске реформе и промене унутар Палестинске управе, које су започете након смрти Јасера Арафата, међународна заједница и већина израелских руководилаца види као први корак стварања палестинске државе и даљни наставак мировних преговора.

Палестинци

Већина Палестинаца није спремна да прихвати било какво политичко решење. Због тога, Палестинци ће вероватно осудити мировни споразум који не иде у сусрет њиховим основним захтевима за правдом.⁹⁸ Према једном гледишту Палестинаца, свако решење сукоба које би се сматрало прихватљивим, морало би да укључи повлачење израелских снага на границе из 1967. године, уклањање јеврејских насеља и већу слободу кретања уз већи територијални интегритет палестинске земље.⁹⁹ Према другом гледишту Палестинаца, међу њима нема консензуса око обима израелских уступака. Иако већина Палестинаца подржава идеју о израелском повлачењу на границе из 1967, припадници Хамаса и других исламистичких група захтевају повратак целокупне територије историјске Палестине.

Већина Палестинаца не прихвата било какав споразум који би обезбедио Израелу безбедност на рачун палестинских права, као и на рачун палестинске безбедности.¹⁰⁰ Палестинско друштво очекује једнаку вредност при раз-

⁹⁷ Amal Jamal: op. cit., p. 44.

⁹⁸ „Оно што многи Американци и Израелци изгледа не разумеју, јесте да постоји добар мир и лош мир, и да је за многе Арапе боље да нема мира, него да се постигне неправедан мир – лош мир. Не може бити мира ако се израелска безбедност ствара на рачун арапске безбедности. Арапска страна не тргује у мировном процесу на исти начин као и Американци.“ Ismael Tareq (ed.), *International Relations of the Middle East in the 21st Century: Patterns of Continuity and Change*, Ashgate 2000, p. 314.

⁹⁹ ICG ME Report No.2, *Middle East Endgame I*, op. cit., p. 4.

¹⁰⁰ Као што је изјавио Абида ал-Азиз Рантиси (*Abdel Aziz Rantisi*) у вези с ранијим мировним споразумима: „Неки ће можда рећи да су Палестинци пропустили многе прилике, али чињеница јесте да су они одбили пораз. Можда би могло да се каже да су трагали за победом и да је још увек траже. Очигледно је да Палестинци још увек инсистирају на повратку својих широких и свеобухватних права. Они су свесно одбили

мени безбедност за правду. Примећује се да уколико се не изађе у сусрет већини најважнијих палестинских безбедносних захтева, све раније жртве читавог палестинског народа изгубиле би сваки смисао. Пристајање на привремени споразум који предлаже Израел, и то под израелским условима, за већину Палестинаца било би исто што и прихватање израелске доминације. Због тога, то се не може прихватити (или може да се прихвати као привремена, тактичка мера) и веома много се очекује од међународног посредовања.

Иако су Палестинци склони мишљењу да им је оружани сукоб помогао да остваре своја национална права онако како то не би успели преговорима, више од осамдесет одсто Палестинаца подржава обострани прекид насиља. Упркос широкој подршци оружаним нападима на Израел, само 48 одсто сматра да је то делотворна мера за супротстављање ширењу израелских насеља, а 49 одсто подржава ненасилне мере (као што су прекид ватре и повратак преговорима). На основу резултата испитивања јавног мњења, које је спроведено у септембру 2004, пре смрти Јасера Арафата, када је требало да две стране потпишу мировни споразум, три четвртине испитаника је било вољно да подржи измирење палестинског и израелског народа.¹⁰¹ У том тренутку, палестинско руководство се противило употреби насилних средстава. Председнички избори, спроведени 9. јануара 2005, имали су за циљ да тестирају колико су Палестинци привржени идејама демократије и самоуправе. Они, такође, буде нову наду у погледу обнове мировног процеса.

И поред тога, смрт Јасера Арафата и политичке промене у ПА, немају утицај на израелско руководство, које не жели да се нагоди. Традиционално, десничарске израелске владе биле су тежи партнери за Палестинце. На израелску владу на челу са премијером Аријелом Шароном гледа се са посебним неповерењем и мржњом. Палестинци не верују у било какав мировни споразум са Аријелом Шароном, пошто „у свести обичних људи у арапском свету, Аријел Шарон сматра се за човека који је предводио Израелце који су починили зверства над Арапима“.¹⁰² Влада коју је водио Аријел Шарон подстакла је појачани палестински екстремизам и још више је отежала могућност да политичка руководства некако нађу заједнички језик.¹⁰³

свако решење које им одузима њихова национална и легитимна права“. Интервју са Абид ал-Азиз Рантисијем, "Ridding ourselves of slavery", Bitterlemons.org, 19 April 2004, Edition 13, видети: www.bitterlemons.org.

¹⁰¹ Видети: *Испитивање јавног мњења* # 13, 23–26. септембар 2004, Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR), <http://www.pcpsr.org/survey/index.html>.

¹⁰² Палестинци и арапски свет сматрају Аријела Шрона одговорним за масакр у Сабри и Шатили, избегличким логорима у Либану, 1982. године. Neil MacFarquhar: "With Dread and delight, the Arab World Braces for a Shar Victory", *International Herald Tribune*, 1 February 2001.

¹⁰³ Колико год су недавне промене на израелској политичкој сцени довеле до стварања коалиционе владе, Аријел Шарон наставља да води владу. У позадини идеје о Плану дезангажовања стоји, да палестински уступци неће бити потребни, пошто ће обустава сукоба бити постигнута једностраним израелским политичким акцијама.

Став међународне заједнице

У већини Западних земаља Израел се сматра жртвом Холокауста. Тај аргумент буди осећање кривице и обавезе, посебно у САД, зато што нису спречили геноцид и што је Јеврејима оспорено њихово место у Европи.¹⁰⁴ Ипак, свест о геноциду утиче на међународну заједницу и она је постала осетљива на израелске аргументе; палестински аргументи о Накби се перципирају другачије. Будући да се трагедија Накбе десила као последица арапске агресије на Израел, палестински аргументи немају исту тежину. Напротив, у очима Американаца баш се Израелци сматрају жртвама палестинске агресије. То мишљење је учвршћено америчком перцепцијом да је Израел једина права демократија у региону (поред Турске) као и психолошким утицајем последица једанаестог септембра. Трагични догађај од једанаестог септембра означио је тероризам као најтежи облик насиља, и САД сматрају Израел својим најзначајнијим партнером у глобалном рату против тероризма.

Поред тога, Европљани су склони да гледају на Израел као на извориште тероризма, а не као први борбени ред против њега.¹⁰⁵ Критиковање Израела у Европи заснива се на схватању да су Палестинци жртве израелске окупације и незаконите агресије, која се објашњава безбедносним потребама. Израелски однос према Палестинцима и порицање права повратка само на основу чињенице што они нису Јевреји, у Европи се сматра знаком расизма.¹⁰⁶ Европска унија према сопственом мишљењу покушава да остане неутрална, при томе, она свој суд заснива на међународном праву и потреби да се постигне „свеобухватан, праведан и трајан мир“, који ће узети у обзир потребе и мишљења обеју страна.

САД генерално подржавају израелске ставове у израелско-палестинском сукобу и показују да разумеју безбедносне потребе Израела. Посебно је администрација председника Буша показала да је веома осетљива на израелске аргументе и да прихватају безбедносне мере као што је безбедносна ограда, захтеви око граница и неопходност борбе против тероризма свим средствима. Такав став оправдава европске и арапске оптужбе да су САД

¹⁰⁴ У случају САД, осећање кривице је проузроковано одбијањем давања усељеничког права јеврејским избеглицама које су бежале пред нацизмом. Питање Холокауста има нешто мањи утицај на обликовање политике ЕУ. Европска унија, нарочито Немачка, у највећој мери је ослободила себе осећања кривице на основу процеса у којем је признала одговорност за Холокауст.

¹⁰⁵ Lochery, Neil: *op. cit.*, pp. 67–68.

¹⁰⁶ Током 2003, Европска комисија је спровела истраживања ради стицања увида у то које земље представљају највећу претњу миру у свету. Земља која је највише рангирана као претња миру у свету био је Израел, којег је именovalo 59 одсто испитаних. Критички однос према Израелу произилази из његове политике насељавања и поступака према Палестинцима, које многи Европљани сматрају варварским. European Poll: Israel "Biggest threat to world peace", National Observer, Winter 2003, pp. 10–12.

пристрасне и против Палестинаца, и да не спроводе своју улогу „поштеног посредника“. Када је реч о улози ЕУ, она признаје израелску потребу за безбедношћу и право Израела да штити своје грађане – у складу са међународним правом.¹⁰⁷ Европска унија види Израел као слободног учесника који злоупотребљава своју моћ на Блиском истоку и на тај начин онемогућава праведно решење израелско-палестинског сукоба. Политика ЕУ према сукобу, заузима приступ поштовања људских права и покушава да успостави равнотежу снага у корист Палестинаца, при томе, она им обезбеђује економску, политичку и хуманитарну помоћ.

Обе сукобљене стране су свесне тих схватања и покушавају да победе на рачун размимоилажења САД и ЕУ, као и да оснаже улогу стране која ће да буде фаворизована у процесу решавања конфликта. Због тога, колико год Израел поздравља америчке мировне напоре, веома је опрезан у погледу европског ангажовања и веома често намерно блокира европске дипломатске иницијативе. У вези с тим, Израел настоји да избегава било какво међународно уплитање у сукоб, због бојазни да би то могло да ограничи његове политичке опције у увођењу специјалних безбедносних мера на палестинским територијама. Поред тога, Палестинци поздрављају европске и друге међународне напоре. За њих би интернационализација конфликта довела до промене у равнотежи снага у њихову корист и омогућила им извесну заштиту од неповољних израелских политичких потеза.

Закључак

Отежавајућа околност за постизање споразума у израелско-палестинском сукобу јесте неуједначеност снага зараћених страна и њихов психолошки приступ, који карактерише осећање неповерења, страха и одбојности. Обе сукобљене стране не могу да дозволе себи наставак конфликта. У Израелу су то демографске претње, а код Палестинаца привреда и катастрофални услови свакодневног живота, који притишћу обе стране да се пронађе обо-страно прихватљиво решење. Међутим, упркос многим рационалним разлозима, мир би могао да буде чак и лошија алтернатива и за Израелце и за Палестинце, будући да би компромисно решење значило да се и једна и друга страна одричу будућих планова, који чине темеље националних циљева.

Различита перцепција истих историјских чињеница имала је основни утицај на данашње израелско-палестинске односе и њихов одговор на било који предлог решења сукоба. Обе стране сматрају себе жртвом. За Израелце је

¹⁰⁷ http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/index.htm.

Холокауст кључна реч, док је то за Палестинце Накба. Та схватања још су и ојачана перцепцијом и негативним стереотипима о непријатељу, што веома отежава, како разумевање стајалишта друге стране, тако и коректно проучавање и процену понашања. Осећање несигурности и перцепција претње, као егзистенцијалних питања, охрабрују намере обеју страна да употребљавају насиље и понашају се нетолерантно према предлозима споразума.

Друга перцепција САД, а деломично и ЕУ, јесте да је Израел пристао на стварање палестинске државе. То би значило да се Палестинцима дâ суверенитет и пуна контрола над одређеним делом територије. На основу предочених израелских безбедносних интереса, постоји мала вероватноћа да би иједна израелска влада пристала на такав уступак. Палестинци могу да добију неку врсту аутономије, али не и пуну независност. Трауматична искуства Холокауста, који су продубљени насиљем у арапско-израелским ратовима, неће никада допустити Израелу да се осећа сигурно, осим ако сам себи не осигура безбедност.

Друга интифада је иницирала у израелском друштву сећање на Холокауст. Док је тврдо палестинско језгро сматрало да ће жестоки ударима самоубилачким бомбашким нападима натерати Израел на уступке, интифада је само продубила израелско неповерење у мировни процес и мобилисала народну подршку тврдој линији. Колико год Палестинци сматрају да је сила употребљена као средство борбе против окупатора и окончање понижавања, Израелци и САД палестинске самоубилачке бомбашке нападе сматрају идентичним са Ал Каидом и Осама бин Ладеном.

У овом тренутку, разликују се крајњи циљеви које већина Палестинаца и Израелаца покушавају да остваре. Израелска влада жели да постигне дугорочно решење сукоба. Палестинци захтевају свеобухватно решење. Заједничка перцепција коју имају Израел и САД јесте да су Палестинци спремни да прихвате наметнуто решење и сложиће се са уступцима кад на то буду присиљени. Тако нешто било би рационално према мишљењу Израела и САД. Ипак, Палестинци размишљају другачије. Они су спремни да прихвате мир само под условима који ће значити праведну поделу земље, целовитост, суверенитет и решење проблема избеглица, те да њихово достојанство не буде пољуљано. Израел даје више приоритет безбедности, него миру, а Палестинци стављају правду изнад мира.

Пут ка миру

У последњем поглављу више се проучавају одабране иницијативе за мир и нагодбу, које је предузимала међународна заједница, него њена намера, свеобухватност, однос према очекивањима обеју страна и да ли су

оне обухватале све аспекте сукоба које је требало решити. Обухваћен је и обим уступака, које је свака страна била спремна да предочи, као и мишљење друге стране и међународне заједнице о њима. У односу на прва три поглавља, овај део биће усмерен на оцену мировних иницијатива с намером да се дају одговори на следећа питања:

Ко је шта очекивао од различитих фаза мировног процеса? Какве су стварне алтернативе имале сукобљене стране – колико далеко су могли да иду, какве врсте уступака су били спремни да направе? Да ли су очекивања заинтересованих страна прихваћена и да ли се ишло њима у сусрет? Ако је тако било – која су то очекивања и на који начин им се приступило?

У првом делу се разматрају споразуми из Тебе (*Taba Agreements*), који су обележили последњи покушај израелског либералног крила и америчке администрације председника Клинтона да се постигне мир. Биће речи о Мапи пута ка миру, мировном плану међународне заједнице у којем се предлаже свеобухватно решење сукоба. На крају, у раду се анализира План дезангажовања, израелска замисао за решење сукоба и његове могуће последице за блискоисточни мировни процес.

Преговори у Теби

С једне стране, преговори у Теби означавају крај једне ере која се заснивала на принципима из Осла и логици мировног процеса да ће постепени, корак по корак, уступци на крају довести до обострано прихватљивог решења. Кад су састављали радни оквир уговора у Ослу, Израелци и Палестинци имали су различите перцепције решења сукоба. Ипак, сложили су се око две ствари: треба преговарати на миран начин и коначна решења треба да се оставе за крај. Преговори у Теби, који су вођени неколико месеци након избијања Друге интифаде, омогућили су да се две стране директно усмере на кључна питања сукоба и приближе ставове ка историјском компромису.

С друге стране, оквир из Осла показао се као „недовољно добар“ да би се превазишло обострано неповерење и постигле политичке промене на обема сукобљеним странама. Палестински осећај губљења наде и исцрпљеност мировним процесом настали су као последица Друге интифаде. То је ојачало израелски табор који је заговарао тврду линију и довело до значајне промене у политици Израела. Иако су преговори у Теби показали да је договор био на дохват руке, обе сукобљене стране нису успеле да га постигну због унутрашњег политичког ограничења. Па чак и да је споразум потписан, мало је вероватно да би и Израел и Палестинци могли да га спроведу.

Израел

Дешавања током преговора у Кемп Дејвиду и жестина Друге интифаде, оставили су дубок траг на приступима обеју страна према мировном процесу. Разлика између преговора у Кемп Дејвиду и Теби јесте у чињеници да су сукобљене стране, притиснуте с временом и с политичком ситуацијом, одступиле за тренутак од међусобних оптужби и започеле разговор о конкретним бројкама и обиму нагодби које би требало постићи. Док је износио израелско схватање разлога пропасти кемпдејвидских преговора, Ехуд Барак је гајио наду у успех преговора и био је убеђен да Израел није имао правог партнера за мир у Палестинцима.¹⁰⁸ Левичарска израелска влада није била сигурна у намере палестинског вођства: да ли је Јасер Арафат сматрао мировни споразум стратешком и коначном одлуком или само као следећу, тактичку фазу у израелско-палестинском рату изнуривања. Поред тога, Баракова позиција била је веома ограничена и његова очекивања резултата мировног процеса, у великој мери, била су у вези са израелском унутрашњом политичком ситуацијом. Превремени избори су били планирани за почетак фебруара 2001. године и успешно окончање историјског мировног договора са Палестинцима сматрало се јединим начином којим би премијер могао поново да задобије изгубљени кредибилитет и позитивно утиче на свој изборни резултат у Израелу. Одбијање Клинтоновог плана и заузимање тврде преговарачке позиције израелске стране у преговорима, значило би политичко самоубиство, јер се уочи избора не би искористила последња прилика да се потпише споразум са Палестинцима.¹⁰⁹

Међутим, иако је компромис, на који је Израел био спреман у Кемп Дејвиду, представљен као нешто ново и коначно, израелска лабуристичка влада донела је одлуку да направи корак даље и разговара о Клинтоновом плану, који је предложила америчка администрација крајем 2000. године.¹¹⁰

¹⁰⁸ Ехуд Барак и председник Бил Клинтон покушали су да за неуспех самита у Кемп Дејвиду окриве Палестинце. Према њиховом мишљењу Палестинци су одбили великодушну израелску понуду, а да при том нису понудили противпредлог. Након Кемп Дејвида, израелска десница је оштро критиковала Ехуда Барака. Лабуристичка влада је критикована, јер је била спремна да учини обимне уступке у време кад се показало да Палестинци не желе мир. Силовитост Друге интифаде продубила је израелски бес због палестинских захтева у мировном процесу и довела до померања израелског јавног мњења у десно. Pressman, Jeremy: op. cit., pp. 5–11.

¹⁰⁹ „Тачно је да Ехуд (...) није хтео да иде у Тебу. Није видео никакав смисао и сврху свог одласка, али у тој фази, 'пиштољ је стајао на столу'. До избора је остао само један месец, а један министар је рекао Ехуду, да ако не оде у Тебу, јавно ће га оптужити да избегава своју дужност да обезбеди мир. Није имао другог избора, него је отишао на састанак ради нечега у шта ни сам није веровао“. An interview with Shlomo Ben-Ami, *Journal of Palestine Studies* 31, No. 3 (Spring 2002), p. 158.

¹¹⁰ Пошто су преговори пропали, израелска влада је представила да „су прешли црвену линију“ и да су угрожене израелске егзистенцијалне потребе и снажно су заступали став да се Влада САД укључи у посредовање. Видети: Ross, Dennis: *The Missing Peace. The Inside Story of the Fight for Middle East Peace*, Farrar, Straus and Giroux: New York 2004, pp. 650–711, 726–727. и 751–755.

То је усвојено као темељ за разговоре у Теби, који су сукобљене стране представиле као последњу прилику да се потпише мировни споразум. Иако коначни договор није постигнут, преговори у Теби донели су извештај напредак.¹¹¹ Најзначајнији израелски уступак јесте у вези с питањем избеглица. Иако је раније Израел пристао на повратак мањег броја избеглица у оквиру програма спајања породица, у Теби су Израелци пристали на повратак четрдесет хиљада избеглица у одређеном периоду.¹¹² Ако се узме у обзир осетљивост тог питања за Израел, четрдесет хиљада избеглица било је прилично велики број. Поред тога, уколико би Палестинци пристали на ограничења права повратка, Израел је био спреман да пристане „барем на делимичну одговорност“ за прогоне, из 1948. године. С обзиром на размишљања у перцепцијама израелско-палестинског сукоба, прихватање такве одговорности иницирало би унутрашње политичке конфронтације између мировног табора и десничарске опозиције. Израелци сматрају да је за њих признавање одговорности за настанак проблема избеглица исто толико спорна и тешка одлука као и одрицање од права повратка за Палестинце, пошто би за Израелце то било исто што и довести у питање израелску историју која се темељи на казивању о израелској невиности и жртвовању, наспрам арапској агресији и непријатељству.

Палестинци

Док је израелски премијер Ехуд Барак у преговорима био притиснут с временом, палестински вођа Јасер Арафат имао је другачији приступ. Палестинци су се односили према преговорима у Кемп Дејвиду и у Теби као према процесу који води ка коначном решењу. Преговори у Теби виђени су као следећа етапа на путу мира. Палестинци нису сматрали да су разговори „прилика – сад или никад“ и кад су се нашли пред зидом, радије су се повукли, него да донесу одлуку. Ехуд Барак је имао у виду изборни циклус у Израелу, док је Јасер Арафат размишљао о педесет година угњетавања Палестинаца и њиховој праведној надокнади. Палестинци нису сматрали

¹¹¹ Израел се изјаснио да је спреман да задржи осам одсто територије Западне обале (уместо 4–6 одсто како је предложио председник Клинтон). У вези с тим, Израел је приближио свој став ка компромисном решењу – не само да Јерусалим треба да буде престоница обеју држава, већ је Израел био спреман да призна, уз извесна ограничења, палестински суверенитет над Брдом храма (*Haram al-Sharif/Temple Mount*). О Појасу Газе се није дискутовало пошто су се обе стране сложили да остане под пуним палестинским суверенитетом. Таква одлука премијера Ехуда Барака била је веома тешка, пошто је знао да ће морати да се суочи са jakim отпором досељеничког лобија и да ће то десница искористити као политички аргумент против мировног споразума.

¹¹² Pressman, Jeremy: op. cit., pp. 31–32.

Ехуда Барака партнером вредним поверења, кад су одлазили у Тебу.¹¹³ Будући да су избори у Израелу били планирани само недељу дана после преговора у Теби, та чињеница повлачила је питање – шта тражи израелска лабуристичка влада, односно да ли ће она бити у стању да обезбеди мир након закључивања споразума.

Палестински вођа Јасер Арафат није сматрао понуду у Кемп Дејвиду великодушном. Недостајало јој је неколико елемената који су битни за сваки мировни споразум да би био прихватљив за Палестинце: јединствена палестинска територија, потпуни арапски суверенитет над источним Јерусалимом и компромисно решење питања избеглица. Током преговора на самиту у Кемп Дејвиду, Палестинци су дали јасно до знања (што се њих тиче), да су они већ направили највећи уступак: признавањем државе Израел на 78 одсто своје територије. Палестинске власти су очекивале да добију барем преосталих 22 одсто. Поред тога, Палестинци су сматрали својим уступцима без преседана: пристајање, у принципу, на неке блокове насеља и израелску анексију дела територија из 1967. године. Чињеница да се нека насеља, која су одабрана да остану у оквиру Израела, налазе у источном Јерусалиму само је повећало палестинска убеђења да су доказали да су толерантни и спремни на компромис.

Значајан сигнал напретка у Теби представљало је то што су Палестинци, први пут, представили своју карту будућих граница, према којој је Израелу дозвољено да задржи око 2,3 одсто окупираних територија.¹¹⁴ Ипак, најдалекосежнији уступак – слично израелској страни – који су Палестинци направили односио се на питање избеглица. Према мишљењу Јасера Арафата, прихватање да се одрекнете историјског захтева о праву повратка била је основна одлука, која је довела у питање не само његову моћ код куће, већ и целу палестинску историју. Под условом да Израел пристаје на принцип права повратка, Палестинци су се сложили да разго-

¹¹³ Израелска влада Ехуда Барака одбила је да спроведу имплементацију потписаног споразума око завршетка треће фазе повлачења, која је требало да обухвати Западну обалу, са изузетком одређених војних локација. Штавише, током разговора Барак је ширио насеља и градио заобилане путеве. Баш пред почетак самита у Кемп Дејвиду, израелска влада је издала саопштење које је обухватало пет одричних изјава: нема повратка на границе из 1967, нема поделе Јерусалима, нема потпуног напуштања насеља, не сме да постоји никаква страна војска западно од реке Јордан, палестинске избеглице немају право на повратак.

¹¹⁴ Најтежи задатак у подели земље било је то што Палестинци и Израелци различито тумаче појам области Западна обала. За Палестинце, то је територија од 5.854 квадратних километара, док Израелци изостављају област познату под називом „Ничија земља“ (50 km², близу Латруна; 71 km², источног Јерусалима (након 1967) и територијалне воде Мртвог мора, 195 km²). Стога израелску понуду из Кемп Дејвида, од 91 одсто територије Западне обале – Палестинци тумаче само као 88 одсто, а и дефинисање Западне обале се разликује у пет одсто територије. Pressman, Jeremy: op. cit., pp. 16–17.

варају о конкретном броју избеглица којима се допушта повратак. Већина тих избеглица требало би да буде смештена изван граница Израела, било на територији нове палестинске државе, било на територији трећих земаља.¹¹⁵ Док су Израелци инсистирали на четрдесет хиљада избеглица, Палестинци су најпре захтевали повратак у Израел око стотину педесет хиљада избеглица годишње, у наредних десет година, али су онда ограничили свој захтев на две стотине хиљада избеглица које је требало прихватити.¹¹⁶ Узимајући у обзир емоционалну димензију питања права повратка, није сигурно да би палестинско друштво подржало одлуку палестинских лидера. И на самиту у Кемп Дејвиду и током преговора у Теби, у областима под Палестинском управом било је много критика на рачун Јасера Арафата да ће „издати“ избеглице у замену за палестинску државу у областима Западне обале и Појасу Газе. Да су се преговори у Теби завршили споразумом, сигурно је да би се Јасер Арафат морао суочити са палестинским екстремизмом (код куће), који је, након избијања Друге интифаде, постајао све утицајнији.

Мапа пута ка миру

Мапа пута ка миру настала је као резултат интензивних преговора између САД и осталих чланова Квартета, те вишестраног напора да се постигне компромисно решење ради стабилизације тренутне ситуације на Блиском истоку.¹¹⁷ Према мишљењу већег дела међународне заједнице, принципи које тај документ садржи и политичка воља да се они имплементирају, од пресудног су значаја. Неки од главних принципа су: постојање две државе, трајним и мирним преговорима постигнут споразум и окончање насиља и тероризма. Тај документ, иако тежи да у главним цртама буде „јасан, трајан и са циљним роковима“, ипак је (у свом домену) прилично уопштен.

¹¹⁵ JPS (Journal of Palestine Studies) стр. 162, IGC Report.

¹¹⁶ Број од 200.000 избеглица је незваничан. То Палестинци нису званично изјавили, али се током преговора у Теби тај број појавио као могућ за коначни договор. У: JPS (Journal of Palestine Studies), стр. 162.

¹¹⁷ Она је заснована на бројним ранијим мировним иницијативама: Мичелов извештај, Тенетов план, иницијатива Саудијске Арабије и говор председника Буша, од 24. јуна 2002, који се сматра најзначајнијим подстицајем. Мапа је креирана у духу преговора у Ослу ради постизања свеобухватног споразума, а не једног решења израелско-палестинског сукоба. „Крајњи циљ је коначно и свеобухватно решење израелско-палестинског сукоба до 2005. године, као што је изјавио председник Буш у свом говору, од 24. јуна, а што су прихватиле ЕУ, Русија и УН, 16. јула и 17. септембра у министарском саопштењу Квартета.“ Текст се налази у: „Road map to a permanent solution“, *The Financial Times*, 13 January 2003.

Недостатак јасних дефиниција и недореченост коначног статуса спорних питања (избеглице, Јерусалим, коначне границе), пружило је могућност свим учесницима у мировном процесу да тумаче Мапу пута на свој начин. Палестинци и Израелци су, у суштини, подржали тај план. Међутим, истовремено, и једни и други су имали многе замерке. Такође, и у међународној заједници, иако је постигнут општи консензус да је тај документ „мапа пута ка миру“, визија будућег мира, и даље постоје знатна неслагања.¹¹⁸

Израел

У Израелу је Мапа пута потпалила много контроверзи. План је предложен две године након отпочињања интифаде (палестинског устанка) и многи унутар израелског друштва били су веома скептични у вези с његовом применом. Према резултатима испитивања јавног мњења, само око двадесет одсто Израелаца одобравало је Мапу пута и стварање палестинске државе, док је око двадесет пет одсто испитаника радије било за нека друга решења којима би се задржао израелски суверенитет над барем једним делом окупираних територија.¹¹⁹ Последњих месеци, ставови о Мапи пута и њеној остварљивости се мењају. После смрти Јасера Арафата, подршка Мапи пута је порасла, тренутно подршка варира до четрдесет одсто. Иако већина израелског друштва подржава обнову мировних преговора са Палестинцима, најпопуларнијим основом за разговоре сматра се Шаронов План дезангажовања.¹²⁰ Линија раздвајања налази се између два главна политичка табора – левичарског, „мировњачког“ табора и десничарског.

¹¹⁸ У Мапи пута се говори о „коначном и свеобухватном решењу израелско-палестинског сукоба до 2005. године“, али се не специфицирају појмови који се користе у том споразуму. Слично томе, претпоставља се да безусловни прекид палестинског насиља треба да прате одговарајуће мере које ће предузети Израел. Нису јасно дефинисани ни појам израелских „одговарајућих мера“, ни палестинских „видљивих напора“ да се обустави насиље, као ни општи услови на основу којих се прелази у следећу фазу Мапе пута. Цели текст у: “Road map to a permanent solution”, *op. cit.*

¹¹⁹ Lefkovits, Etgar: “Poll: Israeli support for road map declines”, *The Jerusalem Post*, October 14 2003.

¹²⁰ Резултати испитивања израелског јавног мњења у децембру 2004. године, који су објављени на интернет-сајту Јеврејске виртуелне библиотеке (*Jewish Virtual Library*), осамдесет четири одсто Израелаца жели да се обнове мировни преговори са Палестинцима, док педесет девет одсто немају поверења у новог палестинског председника Абу Мазена (Махмуд Абас, прим прев.), а шездесет шест одсто испитаних не верује да ће ново палестинско руководство да се бори против терора. Уочава се да док већина подржава Шаронов План дезангажовања, око двадесет један одсто Израелаца није никад чуло за њега. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/ispopal.html>.

Унутрашња дискусија о Мапи пута ка миру

Поборници мировног процеса, генерално, поздравили су ту иницијативу.¹²¹ Они сматрају да је Мапа пута веома важан корак напред, пошто се први пут спомиње палестинска држава у једном званичном, међународном документу. У Мапи пута се говори о засебној палестинској држави (решење с двема државама) као императиву за решавање израелско-палестинског конфликта. Још један корак напред представља флексибилност документа и практични приступ решавању спора. Реализација сваке следеће фазе мировног плана је условљена напретком у обострано реципрочним уступцима које обе стране треба да учине на политичком, безбедносном и хуманитарном плану као и у области изградње институција. Сходно томе, према тврдњама мировног табора, безбедност Израела није угрожена. У исто време, Мапа пута се сматра праведним решењем, јер позива Израел да начини одређене уступке. Према мишљењу левице, Израел се ионако мора повући са окупираних територија. Одржавање војне и административне контроле над територијама, као и израелска насеља исцрпљују израелске ресурсе и продужују сукоб. Учешће међународне заједнице јесте добродошло, докле год су заштићени израелски витални интереси. Према израелској мировњачкој страни, улога Квартета јесте посебно значајна не само као посредника у решавању конфликта између зараћених страна, већ и у подршци у реформисању палестинске управе путем финансијске, техничке и едукативне помоћи.¹²²

Оно што је много важније за будућност имплементације Мапе мира јесте мишљење израелске деснице. Левица, иако прилично активна, нема великог утицаја када се ради о уобличавању владине политике према мировном

¹²¹ „Израелски мировни покрет чине грађански лидери, активисти, академици, студенти, војници, професори, доктори, адвокати, па чак и владини службеници и разне групе од Б'целема (B'Tselem), Израелског информативног центра за људска права на окупираним територијама до Израелског одбора против рушења кућа (ICAHN), од Рабина за људска права до мировне организације Гуш Шалом (*Gush Shalom*), од израелског мировног блока до Тајуша (*Ta'ayush*), арапско-израелског партнерства за мир. Тај покрет води и подржава преко хиљаду израелских резервиста који одбијају да стану у одбрану дискриминаторског угрожавања палестинских права која спроводи њихова влада. Ти појединци и групе боре се против неједнакости и за бољу будућност народа Израела, Палестине и читавог Блиског истока. American Association for Palestinian Equal Rights (AAPER)". Видети: <http://www.americansforpalestine.org>.

¹²² Чак и у израелском мировном табору већина не доводи у питање америчко посредовање, док се ЕУ и УН, остала два члана Квартета, посматрају са извесном дозом неповерења. Учешће четвртог члана, Русије, сматра се неутралним. Колико год руска влада често подржава палестинске захтеве, једнако тако показује разумевање за израелску потребу да се бори против тероризма због сопствених проблема у Чеченији. Израел сматра Русију важним партнером у области безбедносне и економске сарадње; штавише, многи досељеници из бившег СССР чине значајну политичку снагу у Израелу.

процесу.¹²³ Влада премијера Аријела Шарона вероватно неће да прихвати Мапу пута у садашњем облику. Колико год су израелски званичници подржавали Мапу пута и декларисали се о својој привржености „њеној пуној имплементацији“, према њиховом мишљењу, План даје разлоге за забринутост и многе недоумице. Иако је израелска влада тесном већином прихватила План (25. маја 2003), она је поднела четрнаест прилога/примедби као услова да би се План одобрио.¹²⁴ Најозбиљнији аргумент против Мапе пута јесте неусловљавање политичког напретка ако Палестинци не предузму одлучујуће кораке ради окончања насиља. Израелска влада верује, да пре него што и сами предузму неке кораке, палестинско вођство мора да докаже своју одлучност у борби против насиља и тероризма. Прелазак из једне фазе мировног плана у другу треба да буде у функцији палестинског деловања и испуњавања израелских безбедносних захтева. Према мишљењу израелских званичника, споразум о успостављању државе Палестине треба да зависи од безусловног палестинског одустајања од „права повратка“ и палестинским признавањем „права јеврејског народа на домовину и постојање независне Јеврејске државе на постојбини јеврејског народа“.¹²⁵

Израелска крајња десница сматра да је мировни план неприхватљив, будући да се у њему нигде не спомињу услови битни за сигурност егзистенције Израела: палестинско признавање права постојања Израела, укидање подстрекавања антијеврејства у палестинском систему школства и палестинско одустајање од захтева повратка избеглица у Израел. Мапа пута може да се тумачи и као победа палестинског терора. Узи Ландау (*Uzi Landau*), министар за унутрашњу безбедност у израелској влади, изјавио је да „у свом буђењу, Палестинци неће само да остваре своје стратешке циљеве, већ ће да дођу до закључка да терор треба да се исплати. Они ће да добију све уступке којима их обасипамо, организоваће се новцем који добијају из света и од нас, обновиће своје терористичке јединице и напаће нас у тренутку кад то њима буде одговарало. Захваљујући нашем искуству из

¹²³ Поборници мира немају већину у израелском друштву. Након пропасти преговора у Кемп Дејвиду 2000, Лабуристичка партија, као и остале партије левог крила, нису успеле да пруже видљиву и прихватљиву платформу која би била довољно убедљива да се поново изгради поверење за наставак мировног процеса и направи помак у лево, у јавном мњењу. Израелски избори спроведени у јануару 2003. године, донели су пораз мировњачке стране и још једном потврдили подршку премијеру Аријелу Шарону. У овом тренутку Лабуристичка партија је ушла у Владу и чини коалицију са десничарским Ликудом. Ипак, скоро половина Израелаца се противила уласку Лабуристичке партије у Владу. Опширније: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/ispopal.html>. За више детаља о промени израелског јавног мњења видети: Ben-Meir, "Why the Road Map is doomed to failure", *United Press International*, May 9, 2003, на: www.alonben-meir.com/articles/roadmap_doomed-to-fail.htm.

¹²⁴ Потпун списак примедби видети: "Israel's Road Map Reservations", *Ha'aretz*, May 27 2003.

¹²⁵ Међународна кризна група: "A Middle East Road Map to Where?" 2 May 2003. и интервју са министром спољних послова Силван Шалом (*Silvan Shalom*), October 14 2004, *Ha'aretz*.

споразума у Ослу, научили смо да Мапа предказује будућност у којој ће терор бити много, много гори.¹²⁶ Оно што поткрепљује те тврдње јесте сећање на пропаст преговора у Ослу. Мировни процес у Ослу није дефинисао коначне границе и Палестинцима није обећана, на крају, држава. Иако су се преговори темељили на израелском признању Палестинске управе у замену за прихватање обавезе за борбу против насиља, израелска десница наводи да „Палестинци нису никада озбиљно прихватили свој потпис на споразуму“. На основу свега изнетог, не постоји разлог који би их убедио да озбиљно прихвате обавезе које намеће Мапа пута.

Чак и након смрти Јасера Арафата и позитивних политичких промена у Палестинској управи, већина израелских Јевреја убеђена је да терористички напади неће престати. Ипак, постоји нада за мир и око осамдесет четири одсто Израелаца подржава повратак мировним преговорима са Палестинцима, али у исто време постоји дубоко неповерење према палестинским циљевима.¹²⁷ Оцена крајње деснице, да би подржавање стварања палестинске државе било исто што и признавање нацистичког ентитета, не смеју се занемарити. Свакако, овакво образложење је веома оштро. Поред тога, у Израелу постоји широк консензус да палестинско насиље није само средство за окончање окупације, већ је усмерено ка уништењу Израела. Јевреји у Израелу страхују да се палестинска стратегија састоји у постепеном уништавању Израела. Због тога, стварање државе Палестине неће значити крај палестинске борбе за независност, већ ће то да буде удео у тоталном рату за уништење Израела.¹²⁸

У вези с тим, постоји пуна сагласност у Израелу да се палестинска држава мора основати, ако Израел жели да остане демократска држава и ако жели да се реши демографско питање. Већина Израелаца прижељкује једну државу за Палестинце, а другу државу за Израел; уз то сматрају да границе на Блиском истоку буду тако одређене да се води рачуна о израелској безбедности и њиховом историјском праву на света места. То су разлози због којих већина подржава План дезангажовања (који је започео премијер Аријел Шарон) и садашњи мировни процес који је организиран на самиту у Шарм ел-Шеику.

¹²⁶ Узи Ландау (*Uzi Landau*), „Путоказ ка националној катастрофи“, 8. април 2003, *Ha'aretz*. Према Стивену Плауту: „Мапа пута није никакав покретач – ништа друго до награда за палестинско насиље. Њима се даје награда јер нису помакли прстом у правцу мира. (...) То је веома просто. Две генерације након Холокауста ми нипошто нећемо пристати на стварање нечега што подсећа на нацистичку творевину у срцу наше државе. Палестинска држава неће бити ништа друго него савремени израз нацизма 21. века. Она ће да се посвети насумичном убијању Јевреја као што је то било до сада. Plaut, Steven: “The Swastika at the End of the Road Map”, www.think-israel.org, March 13 2003.

¹²⁷ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/ispopal.html>.

¹²⁸ Alon Ben-Meir: op. cit.

План дезангажовања као одговор на Женевску иницијативу

План дезангажовања схвата се као одговор на Женевску иницијативу, једно решење израелско-палестинског сукоба које је формулисала група мировних активиста 2003. године. Женевска мировна иницијатива објављена је након увођења Мапе пута у процедуру, била је здружена израелско-палестинска иницијатива, која је отишла најдаље када је реч о уступцима које је свака страна требало да учини. Она је пружила „модел решења“ који обухвата већину тачака о којима се расправља у израелско-палестинском конфликту. Неки предлози који су укључени у мировни план, изгледа да иду веома далеко, али они, такође, приказују оно чега ће обе стране морати да се одрекну ради постизања компромиса. И што је важније, Женевска иницијатива је довела до промене атмосфере у медијима, она је скретала пажњу на мировне напоре неке треће стране и другачије алтернативе.¹²⁹

Основна идеја која се крије иза Плана дезангажовања јесте једнострано повлачење с циљем „да Палестинце не чекамо бесконачно“. Међутим, мира не може да буде пре него што се искорени тероризам, а једнострано кораци које је израелска влада одлучила да предузме, значе подизање највишег могућег нивоа безбедности за израелске грађане. Повлачење израелских снага и уклањање насеља из Појаса Газе и неких делова Западне обале отако је објављен План дезангажовања, представља се као саставни део Мапе пута, а заправо – то је покушај да се имплементација покрене с мртве тачке“. Једнострано повлачење које се спроводи у оквиру Плана дезангажовања значи одлуку да се створе нове безбедносне линије, како би се смањио, колико год је то могуће, број Израелаца који живе у центрима са палестинском популацијом. Према наводима премијера Шарона и садашње израелске владе, План повлачења јесте, у ствари, део Мапе пута.¹³⁰

¹²⁹ Документ је веома детаљан. Већина контроверзног плана усредсређена је на главна спорна питања: право повратка избеглица, прихватање решења с два државама, територијални уступци, дозвола надзора за међународне снаге или међународна тела и израелско уступање Брда храма Палестинцима. То није „прави“ коначни статусни документ. Женевску иницијативу је припремила група мировних активиста коју су предводили Јоши Бејлин (*Yossi Beilin*) и Јасер Абед Рабо (*Yasser Abd-Rabbo*). Након објављивања, документу се оштро супротставила израелска десница и неки лидери Лабуристичке партије (али су, у исто време, уврстили нека решења из иницијативе у своју платформу). Текст документа и опширније о позадини и развоју Женевске иницијативе видети: <http://www.mideastweb.org/log/archives/00000130.htm>.

¹³⁰ Концепцију повлачења је објавио премијер Аријел Шарон у свом говору на Четвртој конференцији одржаној у Херцлији, 18. децембра 2003. године. Израелска влада је, 6. јуна 2004, одобрила план повлачења из Појаса Газе и са неких територија на Западној обали. Израелски парламент, Кнесет, прихватио је план, 25. октобра 2004. године. Његова имплементација је започела у јуну 2005. године. Текст премијеровог говора у Херцлији и други документи који се односе на План дезангажовања видети: www.mfa.gov.il.

Званична подршка Плану дезангажовања, коју су пружили израелска влада и парламент, не значи крај израелско-палестинског конфликта. План, сам за себе, представља безбедносни концепт, а не свеобухватни мировни споразум. И поред смрти Јасера Арафата и проглашења прекида Друге интифаде, многи у Израелу гледају на План дезангажовања као један од начина да се заустави мировни процес на неодређено време. Такви ставови и мишљења нису усамљени. На пример, један од виших саветника премијера Аријела Шарона изјавио је – План дезангажовања је значајан како би се замрзнуо мировни процес и спречило стварање палестинске државе, као и расправе о избеглицама, Јерусалиму и другим врућим темама које су на дневном реду израелско-палестинског конфликта.¹³¹ У вези с тим, неки критичари Плана изражавају бојазан да ће повлачење значити крај мировног процеса и да Израел више неће давати никакве уступке.¹³²

Тешко је да се предвиди будућност Плана дезангажовања. Он је представљен као део Мапе пута и, према мишљењу израелске владе, његова примена биће спроведена уз пуну сарадњу са међународном заједницом. То, такође, значи и прихватање међународног надзора, односно прихватање обавеза које израелска страна треба да испуни у складу са захтевима мировног процеса: повлачење са означених палестинских територија, пуштање на слободу свих палестинских затвореника и сарадња са палестинским властима ради осигурања прекида насиља.¹³³ Поред тога, од свог представљања у децембру 2003, План је у извесној мери еволуирао. У почетку је премештање израелских насеља требало да обухвати само Појас Газе, са могућношћу премештања и неколико јеврејских насеља са Западне обале. У овом тренутку планови за премештање насеља укључију не само Појас Газе, већ и значајни део Западне обале. Исто тако, промењена је траса безбедносне оgrade, чиме се оставља више земље на палестинској страни и коначно се ограђује седам одсто Западне обале за израелску страну.¹³⁴ То показује лагани помак у политици израелске владе, можда због смрти Јасера Арафата и народног расположења пуног оптимизма и вере у давање друге шансе миру.

¹³¹ Видети: Интервју са (саветником премијера Шарона, прим прев.) Дов Вајсгласом (*Dov Weisglass*) у часопису *Харец* (*Ha'aretz*), који је вођен 6. октобра 2004, и објављен 8. октобра 2004, такође, у ICG Middle East Report No. 36, *Disengagement and After: where next for Sharon and the Likud?*, 1 March 2005, 5. видети на: www.crisisweb.org.

¹³² Levy, Daniel: "Minister for re-engagement", *Ha'aretz*, December 10, 2004.

¹³³ Те обавезе је Израел прихватио на Самиту у Шарм ел-Шеику, 8. фебруара 2005. године. Тада су премијер Аријел Шарон и председник Палестинске управе Махмуд Абас објавили престанак Друге интифаде и разговарали о мерама за оживљавање мировног процеса. За најновије информације о напретку у мировном процесу видети: www.mfa.gov.il и www.pna.gov.ps.

¹³⁴ Више информација о промени трасе безбедносне оgrade видети на: www.mideast.web.org/the-fence.htm.

Најзанимљивија и најзначајнија промена у израелској политици, јесте прихватање идеје о међународној помоћи у решавању израелско-палестинског сукоба. Цела филозофија Мапе пута заснива се на мултилатералности и међународним напорима како би се постигао споразум. Међутим, до сада су све израелске владе настојале да избегну интернационализацију конфликта и ограничавале су сваки други међународни притисак, изузев америчког. Владало је опште уверење – решење које би предложила међународна заједница могло би да наметне ограничења Израелу и натера га да чини уступке са перцепцијом о угрожавању израелске безбедности. Сећајући се Холокауста и прогона из ранијих периода, Израелци (израелски Јевреји) традиционално немају велико поверење у способност међународне заједнице да може да им гарантује безбедност. Израелска левица и израелска десница осећају дубоко неповерење према самој помисли да би неко „други“ могао да одлучује о будућности јеврејског народа. Због чињенице да према Мапи пута, чланови Квартета треба да одлуче да ли Палестинци улажу довољно напора да окончају насиље, затим о праву повратка избеглица и да утичу на будући територијални и административни облик палестинске државе, у очима многих Израелца – Мапа пута је неважан документ.

После смрти Јасера Арафата и политичког процвата у Палестинској управи, ситуација се променила. Чак и сада у израелском друштву, након четворогодишњег искуства палестинских напада бомбаша самоубица и насиља, постоји мала вероватноћа да ће се прихватити било који мултилатерални процес који ограничава израелски суверенитет.¹³⁵ С једне стране, План дезангажовања, иако креиран у сарадњи са Палестинцима, егзистира као једнострана иницијатива и Израел задржава право његове промене према сопственом нахођењу. Израелска влада наглашава неопходност да се САД и ЕУ укључе и чак остављају отворену могућност довођења међународних снага које би надгледале безбедносно стање на израелско-палестинској граници. С друге стране, на ЕУ се, углавном, гледа само као на финансијера економског развоја палестинског ентитета. Када је реч о САД – тада је другачији случај. Иако су неки израелски политичари збу-

¹³⁵ Дobar пример оваквог размишљања даје Узи Ландау (*Uzi Landau*) у свом чланку „A Road map to national disaster“ – Прве године претходне јединствене владе, Израел је био веома опрезан да не предузима све неопходне мере против терористичких организација у Јудеји, Самарији и у Појасу Газе. (...) Тако смо поступали да бисмо спречили интернационализацију конфликта и долазак страних посматрача и међународне конференције, који би, у ствари, истргли из наших руку независност управљања конфликтом и само нанели штету нашој способности да се сами ефикасно бранимо. Мапа пута управо то чини. Резултатима интернационализације оркестрира Квартет – сазивају се две међународне конференције с намером да се: оснује палестинска држава, дође до трајног решења, прати процес, устроји механизам за надгледање процеса имплементације плана; да суде о спорним питањима Палестинске управе и Израела; да утврде „реалне рокове“ за напредак процеса и да буду укључени у преговоре кад то буде неопходно“. Landau, Uzi: op. cit.

њени ентузијазмом администрације председника Буша у вези с новим палестинским руководством, посебност израелско-америчких веза и добри међусобни лични односи између Аријела Шарона и Џорџа В. Буша, сигурна су гаранција да ће политика САД заступати израелски став у мировном процесу.

Палестинци

Кад се појавила Мапа пута, САД и остали чланови Квартета представили су је као нову прилику за разрешење блискоисточног конфликта и као најбољу, до тада, прилику која је себи поставила за циљ оснивање одрживе палестинске државе.¹³⁶ У време када је покренута Мапа пута постојала је огромна подршка да се прекине Друга интифада. Жеља за нормализацијом живота и стабилизацијом прилика испреплетала се са широком подршком насиљу. Иако је већина Палестинаца подржавала тај документ, владало је широко убеђење да Мапа пута не доноси ништа значајно. Већина Палестинаца, напосто, није веровала да ће САД и Квартет извршити притисак на Израел и Палестинску управу да прихвате и спроведу Мапу пута. То је био разлог парадокса да су самоубилачки бомбашки напади на израелске грађане и војнике имали једнаку подршку као и идеја о узајамној обустави ватре.¹³⁷

Такво стање је превладало до смрти Јасера Арафата. Колико год је у том тренутку палестинско руководство обједињено око циља да се изврши успешна транзиција ка демократизацији и обустави ватре са Израелом, ипак се могу идентификовати три главна приступа Мапи пута ка миру и идеји о мировним преговорима са Израелом. Они се односе на општи положај и линије политичких подела унутар палестинског друштва, као што је наведено у првом поглављу.

¹³⁶ Употреба термина „одржив“ био је од пресудног значаја, пошто је то дало наду Палестинцима да међународна заједница неће дозволити Израелу да интерпретира „чињенице на терену“ и да ће се обезбедити премештање већине јеврејских насеља са окупираних територија. Период за извршење одређених активности и узајамна зависност процеса, много су обећавали. Из чињенице да ће реализацију надzirати Квартет, а не само Американци и да ће уследити повезивање са резолуцијама Савета безбедности УН, подстакло је додатну наду.

¹³⁷ У последње две године интифаде, подршка обустави насиља одржавала се на сталном нивоу од 70 до 80 одсто. У априлу 2003, Мапу пута је подржавало око педесет пет одсто Палестинаца, а противило јој се тридесет девет одсто. Око четрдесет шест одсто није веровало да ће Мапа пута бити примењена, док је око четрдесет пет одсто веровало. Видети: Public Opinion Poll # 7 and #9, Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR), <http://www.pcpsr.org/survey/index.html>.

Голубови и јастребови у Фатаху

Прву општеприхваћену перцепцију представља председник Махмуд Абас – био је први палестински лидер који је покушао да примени Мапу мира. Од када је постао премијер 2003. године, Абасов став о том питању остао је непромењен и он га је задржао након одласка са функције.¹³⁸ Заустављање оружаног устанка, наметање владавине права и концентрисање на изградњу палестинских институција виђено је као први корак ка миру. Према мишљењу Махмуда Абаса и његових присталица из редова Фатаха, неопходно је да се заустави оружаном насиље и да се прихвате сви амерички и израелски безбедносни захтеви. Наставак насиља могао би само да доведе до даљњег учвршћења израелске контроле над окупираним територијама и слабљења палестинске позиције у преговорима. Након смрти Јасера Арафата палестинско руководство је иступило са јединственим ставом како би се применио мировни план. Главне ставке на дневном реду Мапе пута јесу демократија и тероризам. Ново палестинско вођство настоји да обезбеди пут ка демократији. Оно је такође одлучно да се бори против тероризма као и да оконча терористичке активности. Палестинци очекују да виде неки напредак и на израелској страни. Један од вођа Фатаха образложио је: „наш примарни циљ јесте (...) да пружимо уверења свету да не постоје препреке миру у нашем друштву. Ми разумемо да нам Шарон неће ништа дати, али ми не желимо да послужимо као изговор због непостојања политичког напретка“.¹³⁹

Зато, актуелни став у вези с Мапом пута који превладава међу Палестинцима, јесте да за почетак њене примене мора да се обезбеди прекид ватре и потпуна посвећеност борби против насиља које чине Палестинци. У замену за то, Палестинци очекују да ће САД извршити притисак на Израел да учини уступке у вези с решењем коначног статуса и побољшања њихових услова за живот. Када је реч о кључним спорним питањима у израелско-палестинском сукобу Махмуд Абас нема намеру да мисли другачије, од Јасера Арафата. Његова перцепција мира је веома блиска идеји коју има већина Палестинаца: палестинска држава на територији Западне обале и у појасу Газе, источни Јерусалим као главни град, израелско признавање права повратка палестинских избеглица и њихових потомака. Колико год би он могао да буде нешто толерантнији у вези с границом будуће палестинске државе, Махмуд Абас неће моћи да прави веће уступке у вези с главним питањима, посебно у вези с палестинским избеглицама.¹⁴⁰

¹³⁸ Видети: "Mahmud Abbas's call for a halt to the militarization of the uprising", *Journal of Palestine Studies* XXX: II (Winter 2003), pp. 74–78.

¹³⁹ "After Arafat? Challenges and prospects", *Middle East Briefing* N 16, 23 December 2004, p. 11.

¹⁴⁰ Абас: „Ја нећу одустати од захтева за право повратка избеглица“, *Ha'aretz*, November 24, 2004.

Други приступ према Мапи пута представља Фатахова тврда линија, чији су припадници активно учествовали у Другој интифади, поред екстремистичких организација као што је Хамас или Исламски џихад. Они су окупљени под вођством Марвана Баргутија (*Marwan Barghouti*). Та фракција је склопнија наставку интифаде док се не реше питања коначног статуса. Наводећи процес у Ослу као пример, у који тврда линија не верује, они се неће повиновати захтевима из Мапе пута и убеђени су да су тренутне позитивне тенденције у региону само привремене. Заговорници тврде линије се слажу да Палестинци треба да пристану на обуставу ватре, али и да треба задржати спремност за наставак сукоба. Узимајући у обзир жеље за нормализацијом стања и резултате палестинских избора, који су обезбедили легитимност Махмуду Абасу, мишљења, а донекле и утицај, заговорника тврде струје постали су мање битни.

Фундаменталистички блок

Након што је представљена Мапа пута, њој су се оштро супротставили припадници Хамаса и друге групе које припадају фундаменталистичком тaborу. Они су сматрали да мировни план не одражава палестинске аспирације и представља „пропаст палестинског народа“. Будући да Израел није испунио своја обећања из Осла, нема разлога да се има поверење у само нешто другачију верзију, са приступом „корак по корак“, као што је то представљено у Мапи пута.¹⁴¹ Међутим, промене у Палестинској управи и израелске припреме за повлачење са делова палестинских територија креирали су нову политичку реалност у региону. Да се насиље сада сматра превазиђеном методом, *passé*, те да га Палестинци више не подржавају, представља чињеницу коју Хамас и друге екстремистичке групе морају да прихвате ако желе да задрже свој политички утицај.

Хамас је на крају прихватио привремено примирје са Израелом. Тренутна стратегија покрета, састоји се у максималном јачању свог политичког утицаја у Палестинској управи, учешћу у њеним политичким променама као и у учешћу на парламентарним изборима.¹⁴² Истовремено, Хамас ће и даље заузи-

¹⁴¹ Они упозоравају да је израелско прихватање Мапе пута лажно, пошто Аријел Шарон и даље не признаје Палестинцима њихова основна права, одбијајући да прихвати палестинска права на Јерусалим и право на повратак избеглица. "Hamas and the Road Map", Meir Litvak, Tel Aviv Notes, June 8, 2003. Moshe Dayan Center for Middle Eastern & African Studies, видети на: <http://www.tau.ac.il/jcss/tanotes/TAUnotes79.doc>.

¹⁴² Избори су планирани за 17. јули 2005. године. Та групација није учествовала на последњим парламентарним изборима 1996. године, јер су одбили да признају привремени мировни споразум који је довео до успостављања Палестинске управе. На јулским парламентарним изборима Хамас би могао да оспори Махмуда Абаса и Фатаха, који покушавају да консолидују снаге након смрти Јасера Арафата.

мати радикални став и покушавати да придобије народну подршку против било каквих уступака на које пристају палестински преговарачи. Веома је неизвесно да ли ће та организација предати своје наоружање Палестинској управи и омекшати своја сурова потицања на злочине против Јевреја, као што то захтева Мапа пута. Хамас и друге терористичке групе би, можда, чак и покушали да се врате терористичким активностима ако наступи криза у израелско-палестинским преговорима. У садашњој фази израелско-палестинског конфликта може се очекивати да се насиље користи као средство притиска на Израел да убрза не само повлачење из Појаса Газе и делова Западне обале, већ и да се убрза доношење одлуке о коначном решењу.

Неколико месеци, од када је ново палестинско руководство на власти, показују да постоје велике шансе да Мапа пута буде успешно примењена. За већину Палестинаца приоритетни проблеми тренутно су: незапосленост, корупција и државне реформе, тј. реформе у области безбедности како би се ублажила израелска војна контрола над окупираним територијама. То је, према мишљењу палестинског руководства, циљ прве фазе Мапе пута. Мировни план се сматра најбољим избором за палестински народ и јединим начином да се заустави имплементација Плана дезангажовања.¹⁴³ Тај план се схвата као крах идеје о палестинској држави. Већина Палестинаца се плаши да је План дезангажовања коначна понуда Израела. Након завршетка изградње безбедносне оgrade и заустављања палестинског терора, неће више бити ни преговора. Израел ће одбити да се повуче са осталог дела територија и да разговара о питању избеглица.

Због тога, Мапа пута пружа Палестинцима наду у коначно решење конфликта. Мапа пута садржи и обећање да ће решење бити праведно, под надзором међународне заједнице. Оно што учвршћује наду јесте и недавна америчка подршка новом палестинском руководству и опредељење да се стварање палестинске државе заврши до 2009. године, тј. до завршетка другог мандата председника Буша. Због тога, док год Мапа пута даје наду, када је реч о Палестинцима, неће да се тражи никакав други сценарио. Ако процес Мапе пута ка миру пропадне, онда ће вероватно заговорници тврде линије и екстремистичке фракције преузети власт.

Међународна заједница

Блискоисточна мапа пута ка миру у већем делу међународне заједнице сматра се за најсеобухватнији, мултилатерални и најнапреднији покушај да се стави тачка на израелско-палестински сукоб и поново оживи полити-

¹⁴³ „Palestinian demands for its leaders” *Ha’aretz*, January 9, 2005.

чки процес из Осла, који је прекинут избијањем Друге интифаде. Описује се као добро осмишљен и уравнотежен скуп препорука обеју сукобљених страна. Основна сврха документа била је да се испуни дипломатски вакуум настао неуспехом преговора у Ослу. Међутим, филозофија Мапе пута је другачија. Она тежи да се промени однос према механизму стварања мира. Супротно процесу у Ослу, овде се не очекује да две завађене стране постигну договор у билатералним преговорима. Сваки мировни споразум, према Мапи пута, мора да буде мултилатерални напор међународне заједнице и страна у сукобу. Улога међународног посредовања треба да буде од изузетног значаја, ако не и одлучујућа, у превазилажењу главних разлика и препрека за имплементацију плана.¹⁴⁴

У пракси, до смрти Јасера Арафата, улога треће стране, изузимајући ЕУ, била је ограничена. Арапске државе су имале ограничену улогу током преговора о примирју (тримесечна *hudna* – привремена обустава ватре, у лето 2003) или током предузимања мера за олакшавање преговора између израелских и палестинских служби безбедности. Ни арапске државе ни ЕУ нису имали значајнији утицај на мировни процес. Израелска политика изолације Јасера Арафата затворила је многа дипломатска врата, а нарочито је умањен утицај и учешће ЕУ. Иако се повремено захтевало од Европе да састави сепаратни мировни план, или да се активније политички укључи у проблематику Блиског истока, било је веома уочљиво да свака европска иницијатива без америчке подршке представља „мртво слово на папиру“.¹⁴⁵ Европа и арапске земље полагале су наде у успех мировног процеса захваљујући мултилатералном приступу Мапе пута.

Иако се Мапа пута доживљава као вишестрани, мултилатерални напор, она је углавном конципирана под утицајем САД.¹⁴⁶ У свом говору 24. јуна 2002,

¹⁴⁴ Према Мапи пута, очекује се да међународна заједница омогући реализацију активности и помогне у имплементацији плана. Поред тога, прелазак у следећу фазу мировног плана зависиће од процене Квартета да су стране извршиле своје обавезе. Мировни план предвиђа званичне механизме надгледања који треба да се установе након консултација са обема странама. Више о овом видети: "Road Map to permanent Solution", January 13, 2003, *Financial Times*. Више о Мапи пута у: *Journal of Palestine Studies* XXX2, Number 4, Summer 2003, p. 83–99, интервју са Силваном Шаломом (Silvan Shalom)

¹⁴⁵ Пошто су Израелци могли да је одбију без обзира на икакве последице. Everts, Steven: "How Europe can help the Middle East Peace Process", *Centre for European Reform*, CER bulletin, February/March 2003 - Issue 28.

¹⁴⁶ У почетку, водећа улога у састављању нацрта мировног плана додељена је ЕУ. Та верзија плана је припремљена у септембру 2002. године, али није никад публикована. Званично одобрење је дато америчком концепту, под формалним називом „Елементи реализације активности, заснованих на Мапи пута, ради остварења трајног решења о двома државама у израелско-палестинском сукобу“. Та верзија мировног плана је представљена израелском премијеру Аријелу Шарону, 16. октобра 2002. године. Само дан касније, план је презентован члановима Квартета и Палестинцима.

председник Џорџ В. Буш најавио је визију палестинске државе са новим палестинским руководством, новим институцијама и новим безбедносним споразумима са својим суседима. Иако то није речено отворено, напомена у вези с променама палестинског руководства односила се на председника Палестинске националне управе (PNA) Јасера Арафата. Политичка, далекосежна сврха тог говора била је да се придобије подршка арапског света за америчку политику према израелско-палестинском конфликту. Признање палестинских патњи, подршка стварању палестинске државе и окончање израелске окупације били су намењени арапском свету ради умањења негодовања због америчког рата против тероризма и планиране интервенције у Ираку. Ипак, америчка администрација је сматрала да палестинска страна мора доказати своју одлучност у борби против тероризма како би мировни процес напредовао. Према мишљењу председника Буша, Израел је земља која је преурањено преузела на себе ризик ради успостављања мира па је „награђена“ насиљем. Такво схватање је учинило америчку дипломатију веома осетљивом кад су у питању израелски безбедносни послови.¹⁴⁷ Мада су се САД изјасниле да ће извршити притисак на Израел ради трајног повлачења са окупираних територија, затим за решавање питања подељеног суверенитета над Јерусалимом и коначног решења сличног оном који је постигнут на преговорима у Теби, истовремено су уверавали Израел да ће се обратити пажња на његове безбедносне захтеве. Америчка администрација је више пута нагласила да неће вршити притисак на Израел да предузима било какве кораке који би били схваћени као окретање против његових интереса.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Администрација председника Буша показала је много већу осетљивост за израелске бриге, него било која претходна америчка влада. За време свог првог мандата, приступ председника Буша био је да се израелско-палестински сукоб ослања на три стуба: америчко признање права Израелу да реагује на тероризам; америчка одлучност да се створи демократска палестинска држава поред Израела и америчко одбијање преговарања са палестинским лидерима који постављају услове спровођењем терора“. Satloff, Robert: “Getting Gaza Right”, *Weekly Standard*, November 27, 2004.

¹⁴⁸ Такав приступ утицао је, на пример, на америчко гледиште о безбедносној оградџи и израелском Плану дезангажовања. Док је изградњу оградџе за раздвајање (познате и као безбедносна баријера или безбедносни зид) Међународни суд правде прогласио незаконитом, а ЕУ и УН убеђивали Израел да га uklони са окупираних територија – Сједињене Државе су заузеле другачији став. Они су истицали значај оградџе која је успела да онемогући продор терориста. Према мишљењу САД, обраћање Међународном суду правде УН било је неутемељено, а одлука суда о законитости зида, у сваком случају, није обавезујућа. Европска комисија је издала саопштење да је суд потврдио став Европске уније да је зид нелегалан и вршила је притисак на Израел. Комесар Европске уније за спољну политику и безбедност Хавијер Солана, изјавио је: „Израел има легитимно право да се брани од терористичких напада. У исто време, ми смо нагласили да изградња зида не може да буде разлог за конфисковање земље од Палестинаца, хуманитарне катастрофе и економске губитке, јер тиме могу да се угрозе и будући преговори двеју страна и створе многе препреке у постизању политичког решења конфликта“. Опширније о одлукама Међународног суда правде видети: Shlomo Shamir and Sharon Sadeh: “Friends unwavering in Israel’s support, foes praise ICJ’s verdict” видети и: “International Court of Justice advisory opinion on the West Bank separation fence”, “Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion”, 11 July 2004, *Ha’aretz*.

Председник Буш је изјавио да, конкретно стање на терену диктира да Израелу треба да се омогући да задржи нека насеља у будућем мировном споразуму. Због тога је повратак на границе из 1967. године – немогућ. Није могуће признати ни палестинско „право повратка“, које би се тумачило као право повратка свих Палестинаца и њихових потомака, који су били приморани да напусте Израел кад је основана Јеврејска држава, 1948. године. Палестинским избеглицама би могло да се одобри право повратка, али само на територије под Палестинском управом.¹⁴⁹ Отворене изјаве председника Буша, поводом тог питања подстакле су оштре критике које су дошле са палестинске стране, коју су подржале УН и ЕУ, не слажући се са таквим приступом решавања проблема.¹⁵⁰ Ипак, гледиште садашње америчке администрације се у суштини не разликује од става који је заузимала претходна администрација. Председник Бил Клинтон, док је представљао такозване „Клинтонове параметре“ (који су на крају резултирала преговорима у Теби) и чак раније у Кемп Дејвиду, био је убеђен да потпун повратак на границе из 1967. и имплементација „права повратка“ није могућа.¹⁵¹

Стварна препрека имплементацији Мапе пута јесте захтев за постизањем стварног, свеобухватног заустављања ширења насеља. Замрзавање даљег насељавања није једини захтев из путоказа мира који је упућен Израелу. Тај захтев је једнако тешко испунити као и захтев да Палестинци распусне целокупну терористичку инфраструктуру, укључујући Хамас и Исламски џихад. У извештају Међународне кризне групе наводи се да је „подухват насељавања до сада постао интегрални део израелског политичког, економског, социјалног и законодавног система“, те стога „неслужбени систем којим су досељеници и државни службеници ушанчили насељенички

¹⁴⁹ „Јасно је да праведно, усаглашено, фер и реално оквирно решење питања палестинских избеглица као једног дела сваког решења о коначном статусу биће неопходно потражити у успостављању палестинске државе, а размештање палестинских избеглица у њој је боље, него у Израелу“. Изјаву председника Буша, од 14. априла 2004, видети на: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040414-2.html>.

¹⁵⁰ Изјава председника Буша, од 14. априла 2004, тумачила се као давање гаранција Израелу које утичу на питања коначног статуса. У ЕУ, УН и међу Палестинцима то је схваћено као неприхватљиво, односно да је то нарушавање процеса из Осла, јер никакво коначно решење не може да унапред одреди било која заинтересована страна или нека трећа страна.

¹⁵¹ Председник Клинтон је изнео своје „параметре“ у говору у Израелском политичком форуму, 7. јануара 2001, и у писму упућеном Ехуду Бараку и Јасеру Арафату, пре одласка са положаја. Они су јасно укључивали „припајање Израелу блокова насеља, ради максималног повећања броја досељеника у Израелу, а да се истовремено анектира минимална територија.“ Председник Клинтон није споменуо премештање било којег насеља и препоручио је да се припоји што је могуће више насеља Израелу. Када је реч о правима повратка, Клинтон је изјавио: „Ме можемо да очекујемо да Израел донесе одлуку која би поткопала саме темеље државе Израел, и угрозила целу логику мира. То не сме да се деси“. Ali Abunimah: “Why all the fuss about the Bush-Sharon meeting?” The Electronic Intifada, 14 April 2004. види: <http://electronicintifada.net/v2/article2577.shtml>

пројекат јесте тешко мерљив; а још теже може да се прекине.“ У Мапи пута се захтева да Израел поруши насеља и у Појасу Газе и на Западној обали. Тешкоћа у постизању тог циља може да се мери размером тренутних протеста против уклањања неколико насеља из Појаса Газе.¹⁵²

Ипак, идеја о успостављању две државе, која се одражава у Мапи пута, јесте неприкосновена. Сви чланови Квартета, као и Израел и Палестинци, слажу се да стабилност на Блиском истоку треба да се постигне путем процеса оснивања палестинске државе. Ипак, док би ЕУ и УН више волеле да виде трајно решење израелско-палестинског сукоба или барем споразум који би водио ка томе, САД су, углавном, заинтересоване за поступан приступ. Иако се у Мапи пута користе термини као што су „трајно решење“, „свеобухватно решење“, администрација председника Џорџа Буша има тенденцију да стави у жижу имплементацију одабраних делова Мапе пута. Приоритетно питање представља успешна политичка трансформација у Палестинској управи, укључујући ту и ефикасну борбу против тероризма. Сједињене Државе очекују од Израела да се повуче са окупираних територија и да обустави изградњу насеља. Међутим, за разлику од онога што је предвиђено у Мапи пута, Сједињене Државе не очекују да се Израел истовремено повуче са свих окупираних територија. Вашингтон прихвата Шаронов План дезангажовања, у којем се предвиђа демонтажа насеља и повлачење само из Појаса Газе. Тај процес, ако се успешно спроведе, може да отвори пут за даље повлачење са Западне обале. Чим се заврши повлачење израелских насеља из Појаса Газе, а Палестинска управа докаже своју решеност у борби против тероризма, могућ је нови споразум за Западноу обалу.

Закључак

Успех палестинских председничких избора и израелско-палестински споразуми на самиту у Шарм ел-Шеику означили су крај Друге палестинске инфтаде. Током 2005. године, обе стране нису желеле, нити су намеравале да прибегну насиљу, у то време, изгледа чак да су и палестинске екстремистичке групе схватиле да се примирје треба поштовати. Владало је опште прихваћено уверење у међународној заједници да је израелско-палестински сукоб досегао крај својих активности. Међу Израелцима и међу Палестинцима осећања су била измешана, иако су многи прихватили да је мировни процес опет на правом путу. Те 2005. године, нада за стабилизацију региона није била никад већа.

¹⁵² International Crisis Group: "The Israeli-Palestinian Roadmap: What a Settlement Freeze Means and Why it Matters" *The Middle East Report* N°16 25 July 2003, p. 4.

На основу претходног искуства из преговора у Теби, показало се да су решења основних спорних питања конфликта (избеглице, Јерусалим, границе) на дохват руке и да постоји много разумних алтернатива за постизање компромиса. Ипак, многа решења још и данас постоје само на папиру, а Израелци и Палестинци се веома разликују у својим схватањима како коначни споразум треба да изгледа и како треба да се спроводи. Преговори у Ослу и самит у Теби доказали су да постизање споразума није најтежи део. Најтеже је имати способност за преузимање одговорности за споразум.

Према политичким приликама током 2005. године, постизање свеобухватног мировног решења израелско-палестинског сукоба показало се немогућом мисијом. Оно што се показало да је на дохват руке, био је привремени мировни споразум са којим су се сложиле обе стране према фазама које је предложила међународна заједница у Мапи пута ка миру. Очекивало се да ће израелски План дезангажовања да поправи ситуацију на терену и да ће се спровођење реформи у Палестинској управи наставити у позитивном смеру. Међутим, успех Мапе пута ка миру зависио је од начина на који га обе сукобљене стране интерпретирају и од саме међународне заједнице. Ни Израелци ни Палестинци нису се строго придржавали препорука из Мапе мира. Примену Плана дезангажовања, Влада Израела тумачила је повлачењем само са једног дела палестинских територија. Нека насеља су била демонтирана, а опет, истовремено, нека друга насеља су се ширила ради пресељења становништва са територија које су предвиђене да остану под Палестинском управом. У вези с тим, палестински председник Махмуд Абас, није распустио терористичке организације, како се то захтева у Мапи пута, већ је покушао да Хамас и неке друге палестинске екстремистичке фракције укључи у политички процес, што је, показало се касније, имало веома озбиљне последице.

Још увек, најконструктивнија и најреалистичнија опција почива на принципима Мапе пута ка миру, којом се покушава усагласити европска „шира политичка перспектива“ са израелско-америчким приступом „безбедност пре свега“. Трендови демографских кретања у региону (али и у самом Израелу), сложеност ситуације на Блиском истоку, изазови пред нарастајућим муслиманским фундаментализмом, и постизање дуготрајног решења израелско-палестинског сукоба представљају приоритет како за Израел и Палестинце, тако и за међународну заједницу. Обезбеђивање стабилности на Блиском истоку јесте кључ националне безбедности за САД и ЕУ, пошто би се развој догађаја на Блиском истоку могао да прошири са непредвидљивим последицама на безбедност обеју страна.

С једне стране, коначно разрешење израелско-палестинског сукоба можда неће бити могуће да се догоди истовремено – због различитих перцепција, обиља емоција и потпуно супротних визија будућности региона. С дру-

ге стране, План дезангажовања и промене на палестинској политичкој сцени пробудиле су наду за постизање једног ефикасног споразума, који би могао да осигура мање-више трајно примирје и да започне изградњу међусобног поверења, које је неопходан предуслов будућег мировног споразума. Нажалост, после 2005, унутрашња политичка збивања у Израелу и у Палестинској управи, односно друштвена кретања, показала су се као највеће сметње мировном процесу, при томе, оне су рушиле не само наду за споразум о миру, већ и за постизање успешног мировног решења.